

TARTU ÜLIKOOL
ÕIGUSTEADUSKOND
Võrdleva õigusteaduse õppetool

Johann-Kristjan Varik

**Teoste digiteerimine ja selle aktuaalsed autoriõiguslikud
probleemid**

Magistritöö

Juhendaja
Mario Rosentau, dr (iur)

Tartu
2014

SISUKORD

SISSEJUHATUS	3
1. Teose digiteerimise olemus	6
1.1. Digiteerimine kui digitaalne reprodutseerimine	6
1.1.1. Autori õigus teose reprodutseerimisele	6
1.1.2. Reprodutseerimisõiguse piirangud	7
1.1.3. Digitaalne reprodutseerimine	10
1.1.4. Reprograafilise reprodutseerimise erinevus digitaalsest reprodutseerimisest	12
1.2. Digiteerimise roll ja kasutus tänapäeval	15
2. Digiteerimise autoriõiguslikud tagajärjed	19
2.1. Teose digiteerimise lubatavus	19
2.2. Autori varaliste õiguste rikkumine	20
2.3. Autori isiklike õiguste rikkumine	22
3. Autoriõiguslikud probleemid teose digiteerimisega	24
3.1. Digiteeritud teose salvestamine muutmälus kui reprodutseerimine	24
3.2. Digitaalsed raamatukogud	29
3.2.1. Raskused digitaalraamatukogude loomisel	29
3.2.2. <i>Google Books</i> kaasus	32
3.2.3. Seadusest tulenevad regulatsioonid seoses digitaalraamatukogudega	35
3.3. Orbteosed	38
3.3.1. Orbteose mõiste	38
3.3.2. Raskused orbteoste digiteerimisel	41
4. Lahendusvõimalused digiteerimise autoriõiguslikele probleemidele	45
4.1. Lahendus muutmälu salvestamise probleemile	45
4.2. Lahendus digitaalraamatukogude probleemile	47
4.3. Lahendus orbteoste probleemile	49
KOKKUVÕTE	54
SUMMARY. Digitization of works and its actual copyright problems	58
KASUTATUD KIRJANDUS	61

SISSEJUHATUS

Digiteerimine on termin, mida kasutatakse igasuguse digitaalkopeerimistehnika suhtes ning millega on võimalik teha koopiaid analoogmaterjalist. Digiteerimine tähendab füüsilisest analoogvormis teosest digitaalse faili loomist. Informatsioon töödeldakse, salvestatakse ja edastatakse läbi digitaaltehnikat. Teose digiteerimine on lihtne ja odav. Tänapäeval on digiteerimistehnika enamikus riikides üldlevinud, nende abil tehakse loetlemata kogustes digitaalkoopiaid kirjandus-, muusika- ja kunstiteostest. Analoogvormis informatsioon kantakse üle digitaalvormi elektrooniliste seadmetega nagu näiteks skanner.¹

Skanner on tänaseks muutunud tavapäraseks tööseadmeks ja on kontoris või kodus levinud tehnika. Digiteerimise seadmete kasutamise suurenemisega kasvas märkimisväärselt teoste ebaseaduslik digitaalne reprodutseerimine. Tekkinud olukord vajab täiendavat regulatsiooni, mis kaitseb autorite ja kirjastajate huve, kuid peab silmas ka üldsuse vajadusi digitaalse reprodutseerimise osas.

Digitaalse reprodutseerimise regulatsioonid on loodud alles viimase 25 aasta jooksul. Digiteerimise õiguslik korraldamine toimub jätkuvalt Berni kirjandus- ja kunstiteoste kaitse konventsiooni² sätete kohaselt ja seega enam kui saja-aastaste põhimõtete alusel. Arvestades viimase aastakümneni muutusi ühiskonnas ja tehnoloogia valdkonnas, seab käesoleva töö autor kahtluse alla praegu kehtivate õiguslike regulatsioonide sobivuse digiteerimist puudutavate probleemide lahendamisel.

Tänapäeval on digitaalne reprodutseerimine muutunud kasutaja igapäevaseks tegevuseks. Arvutisüsteemide tavaline tööprotsess eeldab digitaalse kopeerimise toimumist. Arvutisüsteemi eripära tõttu toimub arvutitöö kestel informatsiooni ajutine salvestamine, mida loetakse võrdväärseks autorõiguse tähenduses reprodutseerimisega.³ Teoste digitaalne kättesaadavus iseloomustab tuleviku raamatukogu. Digiteerimise tehnoloogia abil on digitaalsete kogude loomine võimalik, kuid hetkel kehtivate seaduste alusel on suurte hariduslike digitaalraamatukogude loomine raskendatud ja kalline ettevõtmine.⁴ Samuti

¹ I. Iglezakis, S. Kapidakis, T.-E. Synodinou. E-Publishing and digital libraries. New York: Information Science Reference 2011, p 159.

² Berni kirjandus- ja kunstiteoste kaitse konventsioon – Riigi Teataja II 1994, 16, 49.

³ Z. Efroni. Access-Right: The Future of Digital Copyright Law. Oxford Scholarship Online 2010, p 209.

⁴ K. Ceynowa. Mass Digitization for Research and Study: the digitization strategy of the Bavarian State Library. IFLA Journal, Vol. 35, No. 1. Sage Publications, 2009, p 18.

takistavad digiteerimisprojekte ja teoste kättesaadavust orbeetsed.

Käes on digitaalajastu, inimkonda iseloomustab infoühiskond – on olemas tehnoloogia teoste digiteerimiseks ja nõudlus selle järele, samas kui vananenud ja puudulikud regulatsioonid takistavad informatsiooni levikut. Seetõttu on päevakajaline analüüsida ja vajadusel leida alternatiive digiteerimise kui digitaalse reprodutseerimise kehtivatele regulatsioonidele.

Töö eesmärgiks on uurida digiteerimise õiguslikke probleeme kaasajal ning nendest lähtuvalt anda ülevaade digiteerimise seaduslikust käsitlusest Euroopa Liidus ja Ameerika Ühendriikides. Samuti on eesmärgiks hinnata ja analüüsida, kuidas kehtiv Eesti autoriõigus tuleb toime digiteerimise probleemidega, ning teha ettepanekuid kehtiva regulatsiooni puuduste lahendamiseks.

Käesoleva töö autor püstitab järgmised kaks hüpoteesi:

- Kehtiv Euroopa Liidu autoriõigus ei vasta tänapäeva digitaalkeskkonna kasutaja vajadustele.
- Kehtiv Euroopa Liidu autoriõigus ei lahenda digiteerimise probleeme.

Käesolev töö on teoreetiline kirjanduse ülevaade. Tegemist on teoreetilise ning kvalitatiivse uurimismeetodiga. Andmekogumismeetodiks olid kirjalikud tekstid, allikatena kasutati õiguslaseid raamatuid, siseriiklike õigusakte, Euroopa Liidu õigust, kohtulahendeid, rahvusvahelisi lepinguid ja konventsioone ning teadusandmebaasides leiduvaid õigusteadlaste artikleid. Arvestades, et digiteerida on võimalik mitmeid erinevaid analoogmaterjali liike, keskendub käesolev töö eelkõige trükiteoste digiteerimisele.

Allikate valikukriteeriumiteks oli:

- kättesaadav täistekst
- avaldatud inglise või eesti keeles
- materjali sisu vastavus magistritöö teemale ja eesmärgile

Lähtuvalt eesmärgist püstitati alljärgnevad uurimisküsimused: Kas digiteerimist reguleerivad õigusnormid on ajakohased ning sobilikud arvestades tänapäeva digitaaltehnoloogia võimalusi ja üldsuse vajadusi? Milline lahendus on kehtivast regulatsioonist efektiivsem ja lahendab digiteerimise probleeme paremini?

Käesoleva töö esimeses peatükis on käsitletud reprodutseerimise mõistet autoriõiguse

tähenduses, teose reprodutseerimisõiguse piirangute regulatsiooni rahvusvahelistes lepingutes, digiteerimise mõistet ja erinevust reprograafiaga. Samuti on antud ülevaade digiteerimise rollist ja tähtsusest tänapäeva ühiskonnas.

Töö teises peatükis on analüüsitud õiguslikke võimalusi digiteerimiseks ning sellega kaasnevatest autoriõiguslikest tagajärgedest ja takistustest.

Kolmas peatükk jaguneb kolmeks alateemaks vastavalt kolmele suurimale digiteerimise probleemile: digiteeritud teose ajutine reprodutseerimine arvutisüsteemi muutmälus, digitaalraamatukogude loomine ja orbeoste digiteerimine. Igas alateemas on analüüsitud ja kirjeldatud, miks on tegu digiteerimise probleemiga. Samuti on käsitletud digiteerimise ja selle probleemide õiguslikku olukorda Euroopa Liidus ning Ameerika Ühendriikides.

Magistritöö neljas peatükk keskendub kolmandas peatükis nimetatud digiteerimise probleemide lahenduste hindamisele ning pakkumisele. Lahenduste käsitus lähtub Eesti autoriõiguse seadusest ja Euroopa Liidu õigusest.

1. Teose digiteerimise olemus

1.1. Digiteerimine kui digitaalne reprodutseerimine

1.1.1. Autori õigus teose reprodutseerimisele

Õigus teose reprodutseerimisele on üks autori varalistest õigustest. Eesti AutÕS § 13 lg 1 p 1 järgi loetakse reprodutseerimiseks teosest või teose osast ühe või mitme ajutise või alalise koopia otsest või kaudset tegemist mis tahes vormis või mis tahes viisil.⁵ Reprodutseerimine ehk teose kopeerimine on teosest samas või erinevas vormis koopiade tegemine, mida teose autor võib autoriõigusele tuginedes keelata või lubada. Seega on tegemist autori õigusega lubada või keelata oma teosest teha koopiaid. Reprodutseerimisõigus on põhiline autorile majanduslikku kasu tagav õigus ja tuleneb Berni kirjandus- ja kunstiteoste kaitse konventsiooni⁶ artikkel 9 lõikest 1. Termin „reprodutseerimine“ hõlmab kõiki kopeerimise viise nii analoog- kui ka digitaalvormis.⁷

Enne Berni konventsiooni sõlmimist oli reprodutseerimine reguleeritud siseriikliku õigusega. Reguleerimine varieerusid riigiti märkimisväärselt: mõnes riigis oli regulatsioon väga lai, mõnes teisalt kitsas. Riikidevaheliste erinevuse tõttu oli oluline, et Berni konventsiooni regulatsioon ei välistaks juba kehtivaid siseriiklike sätteid reprodutseerimisõiguse kohta, ent samas ei oleks liiga piiritlemata, ei ohustaks autorite huve ja tagaks nende õiguste kaitse.⁸

Berni konventsiooni artikkel 9 lg 1 järgi kuulub kirjandus- ja kunstiteoste autoritele ainuõigus lubada oma teoste reprodutseerimist. Nimetatud ainuõigus on üks autoriõiguse aluseid, mis kaitseb autori loometööd ning keelab teistel isikutel autori teoseid reprodutseerida. Reprodutseerimisõigus on üks kõige algelisemaid ja esimesena tunnustatud õigusi autoriõiguse valdkonnas.⁹ Kuigi reprodutseerimise õigust peeti vaieldamatult fundamentaalseks autoriõiguseks, tekkis Berni konventsiooni loomise ajal küsimus, kas niivõrd ilmselge õigus on vaja konventsioonis eraldi sätestada, kuna nimetatud õigus oli kõikides riikides juba siseriiklikult tasemel reguleeritud. Lõppkokkuvõttes otsustati reprodutseerimisõigus konventsiooni siiski lisada ja selle põhjuseks olid mitmed teised sätted, mis viitasid autori reprodutseerimise õiguse olemasolule.¹⁰

⁵ Autoriõiguse seadus – Riigi Teataja I 1992, 49, 615 ... RT I, 14.06.2013, 5.

⁶ Berni kirjandus- ja kunstiteoste kaitse konventsioon .

⁷ H. Pisuke. Autoriõiguse alused. Tallinn, 2006, lk 39.

⁸ J. C. Ginsburg, S. Ricketson. International Copyright and Neighbouring Rights. The Berne Convention and beyond. Second edition, Volume 1. Oxford Press, 2006, p 759.

⁹ J. C. Ginsburg, S. Ricketson, p 622.

¹⁰ J. C. Ginsburg, S. Ricketson, p 623.

Reprodutseerimise lubamise ainuõiguse kaitse tagamiseks on Berni konventsiooni artikkel 16 lg 1 järgi igas konventsiooniga liitunud riigis, kus teosele on tagatud autoriõiguslik kaitse, lubatud rakendada teose ebaseaduslike koopiade konfiskeerimist. Sama artikli lg 2 järgi kehtib konfiskeerimise kohaldamine teoste koopiade suhtes, mis pärinevad riigist, kust teost ei kaitsta või kus selle kaitse on lõppenud. Sama artikli lg 3 alusel on piraatkoopiade konfiskeerimise kord antud iga riigi seadusandja otsustada. Nimetatud sätete loomise ajal oli selline regulatsioon üks tõhus viis autori ainuõigust reprodutseerimisele kaitsta. Aja jooksul on tehnika arenenud ja loonud uusi võimalusi teoste reprodutseerimiseks – näiteks reprograafiline paljundamine ja digitaalne kopeerimine. Tehnikaarengu tulemusel on tekkinud vajaduse uutele ja kaasaegsetele regulatsioonidele.

Euroopa Liidu direktiivi autoriõiguse ja sellega kaasnevate õiguste teatavate aspektide ühtlustamise kohta infoühiskonnas (infoühiskonna direktiiv) artikkel 2 määrab, et autoril on ainuõigus lubada või keelata oma teose otsest või kaudset, osalist või täielikku, ajutist või alalist reprodutseerimist mis tahes viisil või vormis.¹¹ Nimetatud sätte kohaselt kuulub ka digitaalvormis reprodutseerimise lubamine autori õiguste hulka.

1.1.2. Reprodutseerimisõiguse piirangud

Kuigi Berni kirjandus- ja kunstiteoste kaitse konventsiooni artikkel 9 lg 1 annab ainuõiguse teose autorile teose reprodutseerimiseks, sätestab konventsiooni artikkel 9 lg 2 võimaluse konventsiooniga liitunud riikide seadusandjal otsustada, millistel erijuhtudel on teose reprodutseerimine lubatud ilma autori nõusolekuta. Sellised erijuhud on kooskõlas konventsiooniga, kui reprodutseerimine ei ole vastuolus teose tavapärase kasutamisega ega kahjusta põhjendamatult autori seaduslikke huve.

Eelnevat erandit toetab Maailma Kaubandusorganisatsiooni (WTO) Intellektuaalomandi õiguste kaubandusaspektide leping (TRIPS), kus sätestatakse piirangute ja erandite artikkel 13, et WTO liikmed võivad ainuõiguste puhul teatud erijuhtudel seada piiranguid või teha erandeid, kui see ei ole vastuolus teose tavapärase kasutamisega ega kahjusta liigselt õigusevaldaja seaduslikke huve.¹² Võrreldes Berni konventsiooni artikkel 9 lg 2 reprodutseerimise õiguse erandjuhte lubava sättega, TRIPS-s olulisi erinevusi ei esine ning

¹¹ Euroopa Parlamendi ja nõukogu 22.05.2001. a direktiiv 2001/29/EÜ autoriõiguse ja sellega kaasnevate õiguste teatavate aspektide ühtlustamise kohta infoühiskonnas - EÜT L 167, 22.06.2001, lk 10 (eestikeelne: ptk 17, kd1, lk 230-239).

¹² Intellektuaalomandi õiguste kaubandusaspektide leping. Riigi Teataja II 1999, 22, 123.

TRIPS kinnitab Berni konventsiooni regulatsiooni. Tuleb meeles pidada, et TRIPS lepingu näol on tegu eelkõige kaubanduslepinguga, mille eesmärk on eemaldada kaubandusbarjäärid WTO liikmesriikide vahel, kaasaarvatud intellektuaalomandi õiguste valdkonnas. TRIPS leppega soovitakse eelkõige maksimeerida intellektuaalomandi kaitse kõigis liikmesriikides.¹³

Väga sarnane mõlema eelnevalt nimetatud lepingu regulatsioonidega on Maailma Intellektuaalse Omandi Organisatsiooni (WIPO) autoriõiguse lepingu säte autoriõiguse piirangu ja erandi osas. Seos Berni konventsiooniga tuleneb WIPO lepingu artikkel 1 lõikest 4, mille järgi lepinguosalisel juhenduvad Berni konventsiooni artiklitest 1 kuni 21 ja selle lisast. WIPO autoriõiguse lepingu alla kirjutanud riigid võivad lepingu artikkel 10 lõige 1 järgi oma siseriiklikes õigusaktides ette näha piiranguid või erandeid teatavatel erijuhtudel, kui need ei ole vastuolus teose normaalse kasutamisega ega kahjusta liigselt autori õigustatud huve. Sama artikli teine lõik kordab sõnasõnalt Berni konventsiooni artikkel 9 lg 2 regulatsiooni ning märgib selle rakendamist olukordades, kus kohaldatakse konventsioonis sätestatud õiguste suhtes piiranguid või erandeid.¹⁴ Seega sisaldub Berni konventsiooni reprodutseerimise regulatsioon kaudselt WIPO lepingu artikkel 1 lõikes 4 ning selgesõnaliselt artiklis 10.¹⁵ Erinevuseks on WIPO autoriõiguste lepingus artikli 10 sõnastus, mille järgi kohaldatakse regulatsioon laiemalt kõigile autoriõigustele ning ei piirdu ainult reprodutseerimise lubamise õigusega, nagu teeb seda Berni konventsioon.¹⁶

Berni konventsiooni artikkel 9 näeb ette, et autoritele kuulub ainuõigus lubada nende kirjandus- ja kunstiteoste reprodutseerimist igal viisil ja igas vormis ja kõik kaasaegsed autoriõiguse seadused sisaldavad nimetatud sätte põhimõtet.¹⁷ Autori reprodutseerimise õigusi võib piirata, kui on läbitud niinimetatud kolmeastmeline test. Tegemine on kumulatiivsete tingimustega, mis kõik peavad olema täidetud, et õiguste erand või piirang oleks õiguspärane. Autori õigusi võib seadusega piirata:

- teatud erijuhtudel ning
- tingimusel, et see ei ole vastuolus teose tavapärase kasutamisega ega
- kahjusta põhjendamatult autori seaduslikke huve.¹⁸

¹³ J. C. Ginsburg, S. Ricketson, p 852.

¹⁴ Maailma Intellektuaalse Omandi Organisatsiooni autoriõiguse leping. Genf: WIPO 1996.

¹⁵ J. C. Ginsburg, S. Ricketson, p 861.

¹⁶ J. C. Ginsburg & S. Ricketson, p 868.

¹⁷ WIPO Intellectual Property Handbook: Policy, Law and Use. WIPO Publication, 2004, p 449.

¹⁸ Collective Management in Reprography. WIPO & IFFRO, 2005, p 12.

Kui eelnevalt välja toodud lepingud on teose reprodutseerimise õiguse piirangu suhteliselt üldiselt sõnastanud, siis Euroopa Liidu riikides on autori õigus teose reprodutseerimisele tunduvalt täpsemalt piiritletud. Nimelt nähakse Euroopa Liidu autoriõiguse ja sellega kaasnevate õiguste teatavate aspektide ühtlustamise kohta infoühiskonnas direktiivi¹⁹ preambuli punktis 32 ette ammendav loetelu eranditest ja piirangutest reprodutseerimisõiguses.

Euroopa Liidu infoühiskonna direktiivi preambuli punkti 33 ja artikli 5 lg 1 järgi tuleb teha erand teatavate ajutise reprodutseerimise toimingute suhtes, mille puhul on tegemist tehnilise protsessi lahutamatuks ning oluliseks osaks oleva siirdamiseks vajaliku või juhusliku reproduktsiooniga ning mida tehakse üksnes selleks, et võimaldada kas tõhus vahendajapoolne edastamine kolmandate isikute vahelises võrgus või selleks, et valmistatavat teost või muud objekti õiguspäraselt kasutada. Eraldi tingimuseks on nimetatud reprodutseerimistoimingu majandusliku väärtuse puudumine.

Infoühiskonna direktiivi preambuli punkti 34 ja artikli 5 lg 2 ja 3 kohaselt tuleb erand seada ka hariduse või teadusega seotud eesmärkide puhul, avalike asutuste, näiteks raamatukogude, arhiivide huvides, uudiste edastamiseks, tsiteerimiseks, puuetega inimestele kasutamiseks ning avaliku julgeoleku kaitsmisel või haldus- ja kohtumenetlustes kasutamiseks.

Selleks, et autoriõiguste omanikud oma õiguste piirangute tõttu liigselt kahju ei saaks, näeb direktiivi preambuli punkt 35 ette õiglase hüvitise õiguste valdajatele. Missugune õiglase hüvitis on, jääb iga Euroopa Liidu liikmesriigi seadusandja otsustada. Hüvitise määramisel tuleb lähtuda põhimõtetest, et hüvitis kompenseeriks kaitstud teoste kasutamise ning võimaliku hüvitise suuruse kindlaksmääramisel tuleks arvesse võtta iga juhtumi konkreetseid asjaolusid. Juhul kui autor või muu õiguste valdaja on juba saanud tasu oma teose kasutamise eest, siis ei tule täiendavat tasu maksta.

Kuigi infoühiskonna direktiiv lubab mitmeid erandeid autori reprodutseerimisõiguse suhtes, lähtuvad lubatud piirangud jätkuvalt Berni konventsiooni põhimõttest, et erijuhud ei tohi olla vastuolus teose tavapärase kasutamisega ega kahjusta põhjendamatult autori seaduslikke huve. Sarnasus ilmneb direktiivi artikkel 5 lõikes 5, mis sätestab, et erandeid ja piiranguid kohaldatakse üksnes teatavatel erijuhtudel, mis ei ole vastuolus teose või muu objekti tavapärase kasutusega ning ei mõjuta põhjendamatult valdaja õiguspäraseid huve.

¹⁹ Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv 2001/29/EÜ.

Regulatsioon, mis võimaldab teose digiteerimist ilma autori nõusolekuta on seega reprodutseerimisõiguse piirang – tegu pole õigusvastase korraldusega, kui regulatsioon sisaldab mingisuguse õiglase hüvituse võimaluse autoriõiguste valdajale.

1.1.3. Digitaalne reprodutseerimine

Kõige üldisemalt on digiteerimine analoogsignaali või –koodi muutmine digitaalsignaalsiks või –koodiks.²⁰ See tähendab analoogvormis teose (trüki-, ja fotograafiateose, ruumilise objekti või filmi) viimist digitaalsesse vormi. Digiteerimine on näiteks digitaalkaamera või skanneri abil teosest digitaalse koopja tegemine. Tänapäeval on digiteerimisest saanud populaarne meetod materjali säilitamiseks.²¹

Kuigi varemalt on vaieldud selle üle, kas analoogvormis teose digiteerimine on sama kui teose reprodutseerimine, ollakse täna ühel meelel, et digiteerimine on autoriõiguse mõistes reprodutseerimine. Õigus teose reprodutseerimisele, tulenevalt Berni konventsiooni artiklist 9 lõikest 1, pidas algselt silmas ainult füüsiliste koopiade tegemist. Digitaalse reprodutseerimise küsimust käsitleti WIPO autoriõiguse lepingu²² artikli 1 lõike 4 juures, mis ei sisalda reprodutseerimise definitsiooni, vaid viitab Berni konventsioonile. Tulemuseks oli järgmine seisukoht: Berni konventsiooni artikli 9 järgne reprodutseerimise õigus ja selle lubatud piirangud kehtivad täielikult digitaalkeskkonnas, eelkõige digitaalses vormis teoste kohta. Autoriõigustega kaitstud teose salvestus digitaalsena elektroonilises keskkonnas võrdub reprodutseerimisega Berni konventsiooni artikli 9 tähenduses. Nimetatud seisukoht on tänaseks rahvusvaheliselt omaks võetud.²³

Euroopa Liidu infoühiskonna direktiivi artikkel 2 defineerib reprodutseerimisõigust kui ainuõigust lubada või keelata otsest või kaudset ajutist või alalist reprodutseerimist mis tahes viisil või vormis, osaliselt või täielikult.²⁴ Tegu on laia definitsiooniga, mis hõlmab ka teoste digiteerimise ja mille Euroopa Liidu liikmesriigid, sh Eesti, on sellisel kujul lisanud enda autoriõiguse seadusesse (§ 13 lg p 1).²⁵

²⁰ S. Lee. *Digital Imaging, A Practical Handbook*. London: Facet Publishing 2002, p 3.

²¹ P.J. Astle, A. Muir. *Digitization and preservation in publik libraries and archives*. *Journal of Librarianship and Information Science*, Vol. 34, No. 2. Sage Publications, 2002, p 67.

²² Maailma Intellektuaalse Omandi Organisatsiooni autoriõiguse leping, joonealune lõpumärge nr 2 artikli 3 kohta.

²³ I. Iglezakis, S. Kapidakis, T.-E. Synodinou, p 161.

²⁴ Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv 2001/29/EÜ.

²⁵ Autoriõiguse seadus.

Common Law riikides nagu Austraalias, Uus-Meremaal, Ühendkuningriigis ja Kanadas on reprodutseerimisõigus määratletud kui õigus reprodutseerida teost materiaalses vormis. Kuna on vaieldav, kas digitaalvorm on materiaalne, siis on neis riikides digiteerimine määratletud kopeerimise definitsioonis. Ameerika Ühendriikides on autoriõiguste omajal ainuõigus teosest koopiaid luua. Koopia on defineeritud materiaalse objektina, mis on fikseeritud teadaoleva või tulevikus loodava meetodi abil ja on tajutav, reprodutseeritav või muud moodi edastatav otseselt või seadmete abil. Õiguspraktika on kindlaks teinud, et nimetatud definitsioon on piisavalt paindlik, et hõlmata digiteerimist ja uusi tehnoloogiaid.²⁶

Digiteerimine ei ole Gutenbergi trükikunsti asendaja, vaid osa selle evolutsioonist – uus informatsiooni kujutamise tehnoloogia. Digiteerimine moderniseerib paberi trükikunsti vastavalt 21. sajandi vajadustele.²⁷ Digitaalse reprodutseerimise protsess on lihtsam, kiirem ja odavam kui analoogkoopia valmistamine. Täiuslike koopiade tegemine ja edasi jagamine on arvutikeskkonnas ettevõtmine, mis ei maksa peaaegu mitte midagi.²⁸ Iga digitaalkoopia on identne originaaliga ning võib omakorda olla aluseks uuele kopeerimisele. Digitaalse informatsiooni lugemine või vaatamine eeldab tüüpiliselt uue koopia valmimist, näiteks kui internetis teos avada ja seejärel kohe sulgeda, toimub arvutis siiski ajutise koopia loomine. Selline automaatne koopiade tegemine toimub kõigi digitaalteoste kasutamisega – arvutis ja internetis teksti lugemine, pildi või filmi vaatamine, muusika kuulamine. Kui võrrelda digitaalteose kasutamist analoogkujul teose kasutamisega, siis traditsionaalse meedia kasutamisel koopiat ei teki.

Analoogkujul teoste puhul on suhteliselt selge erinevus teose reprodutseerimise ja teose üldsusele kättesaadavaks tegemise vahel. Teose üldsusele kättesaadavaks tegemine sõltub traditsionaalse meedia piires teose reprodutseerimise loast ning seetõttu saab autor ainuüksi reprodutseerimisõigusega piirata oma teose kättesaadavust. Digitaalkeskkonnas pole aga teose kättesaadavaks tegemine võimalik ilma, et toimuks viimase kopeerimine. Seega kui lähtuda ainult Berni konventsiooni üldisest autorite õigusest lubada teoste reprodutseerimist, siis ilma vastava nõusolekuta oleks teose digitaalvormis kasutamine, kaasarnvatud digitaalkujul salvestamine või digitaalteosele juurdepääsu võimaldamine, ebaseaduslik tegevus.²⁹

²⁶ I. Iglezakis, S. Kapidakis, T.-E. Synodinou, p 161.

²⁷ R. Carr. *The Academic Research Library in a Decade of Change*. Oxford: Chandos Publishing 2007, p 215.

²⁸ R. Davis. *The Digital Dilemma: Intellectual property in the Information Age*. *Communications of the ACM*, Vol. 44, No. 2. ACM, 2001, p 79.

²⁹ R. Davis, p 78.

Digiteerimisega seotud probleemid tulenevad asjaolust, et kehtiva autoriõiguse regulatsioonid ei rahulda üldsuse huve, mis on digitaalkoopia tähtsuse suurenemisega muutunud. Selle asemel, et tehnoloogia arengu survele autoriõiguse rolli ja eesmärki vastavalt tänapäeva vajadustele ümber hinnata, on autoriõigus püüdnud olemasolevat süsteemi elus hoida ja tagada vanade regulatsioonide järgimist.³⁰ Infoühiskonna jaoks on oluline info kättesaadavus ja levik. Digitaal tehnoloogia ja –keskkonna arengu tagajärjel on kasutajate ootused teoste tarbimise osas muutunud. Inimesed soovivad raamatuid ja ajakirju lugeda digitaalselt oma kodudes. Lähitulevikus tuleb muutunud ühiskonna huvidele vastu tulla – autoriõigus peab arenema vastavalt ajale ja üldsuse vajadustele.

1.1.4. Reprograafilise reprodutseerimise erinevus digitaalsest reprodutseerimisest

Reprograafiline reprodutseerimine on teose fotokopeerimine või analoogilisel meetodil paberile või muule materjalile reprodutseerimine. Fotokopeerimine sellises ulatuses nagu see eksisteerib tänapäeval, on vastuolus teose tavapärase kasutamisega. Teosed kopeeritakse nii suures koguses, et võib väita, et reprodutseerimine kahjustab autori ja kirjastaja seaduslikke huve. Huvide kaitseks on olemas mitu lahendust, mida erinevad riigid kohaldavad.

1970-ndatel kehtestati Skandinaaviamaades vabatahtlik kollektiivlitsentsiplaan, mis esialgselt kohaldus ainult oma riigi autorite teostele. Eelnimetatud plaaniga lubati seaduslikult fotokopeerida teoseid haridusasutustes. 1980-ndatel muudeti mitmes riigis autoriõiguse seadused selliselt, et autoritele makstakse hüvitist riigieelarvest nende teoste reprograafilise kopeerimise eest. Uue regulatsiooni kohaselt kattis kollektiivlitsentsisüsteem ka välismaa autorite teoste kopeerimise hüvitised. Saksamaal loodi lahendus, mille tulemusel hakkas kehtima süsteem, mis koosneb nii seadusjärgsest maksust kui kollektiivlitsentside tegevusest. Seadusjärgset maksu peavad maksma fotokopeerimistehnika tootjad ja sissetoojad ning maksu suurus oleneb tehnikavahendi operatsiooni kiirusest. Kui fotokopeerimistehnikat kasutatakse haridusasutustes, avalikes raamatukogudes või teistes instituutides, mis võimaldavad tehnikavahendite tasulise kasutamise üldsusele, kogub kopeerimise eest kasutustasu autoriõiguse organisatsioon vastavalt kollektiivlitsentsilepingule.³¹

³⁰ L. Edwards et al. Framing the consumer: Copyright regulation and the public. *Convergence: The International Journal of Research into New Media Technologies*, Vol. 19, No. 1. Sage Publications, 2012, p 19.

³¹ WIPO Intellectual Property Handbook, p 449.

Euroopa Parlamendi ja nõukogu infoühiskonna direktiiv³² sätestas regulatsiooni, millest kõik Euroopa Liidu liikmesriigid peavad lähtuma. Direktiivi preambuli punkt 37 näeb ette, et liikmesriikidel on õigus rakendada reprograafiat reguleerivaid erandeid või piiranguid, kui need siseriiklikud reprograafiat reguleerivad korraldused ei tõkesta oluliselt siseturu toimimist.

Infoühiskonna direktiiviga on kõigil liikmesriikidel lubatud ette näha teatud erandeid ja piiranguid reprodutseerimisõiguse suhtes. Üheks lubatud erandjuhuks on paber- ja muul samalaadsel kandjal reprodutseerimine, mis on saadud mis tahes fototehnika või muu sama toimega meetodi abil tingimusel, et õiguste valdajad saavad õiglase hüvitise. Direktiivi mõiste „õiglase hüvitise“ on vaid miinimumnõue ja liikmesriigid võivad iga erandjuhu regulatsiooni osas lisatingimusi seada, kaasaarvatud sätestada mis võimalused on õiguste korraldamiseks.³³

Direktiivi koostajad on leidnud, et teose reprograafiline reprodutseerimine on piisavalt suur teose autoriõiguste omaja huvide rikkumine ning ei saa lubada tasuta reprodutseerimist. Lahenduseks on õiguste valdaja vastav hüvitamine. Õiglase hüvitamise tingimusega on loodud olukord, kus teose kasutaja saab teha teosest reprograafilise koopia ilma põhjendamatu autori seaduslike huve kahjustamata.

Seega tohib siseriiklik seadusandlus määrata teose tasuta kasutamist ainult väga erandlikel juhtudel, mis ei kahjusta liialt autori või kirjastaja õigusi. Näiteks kui seadusjärgselt muuta ülikoolides ja teistes haridusasutustes teoste fotokopeerimine tasuta tegevuseks, siis arvestades fotokopeerimise massilist kasutamist nimetatud asutustes, oleks antud näite näol tõenäoliselt tegu õiguste valdaja seaduslike huve põhjendamatu kahjustamisega.³⁴

Käesoleva töö autori arvamusel on oluline teha vahet digitaalse ja reprograafilise reprodutseerimise vahel, olenemata asjaolust, et mõlema meetodi reguleerimine autoriõiguse kohaselt teineteisest oluliselt ei erine. Probleemiks on aga asjaolu, et digitaalse reprodutseerimise eraldi reguleerimine pole sageli levinud, samas kui reprograafiline paljundamine kui reprodutseerimise liik on autoriõiguse seadustes selgelt eristatud. Teose digiteerimine vaba kasutuse erandite alusel ei anna autoriõiguse omajale õigust saada hüvitist digiteerimise kui reprodutseerimise eest.

³² Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv 2001/29/EÜ.

³³ Collective Management in Reprography, p 13.

³⁴ Collective Management in Reprography, p 13.

Arvestades teose reprodutseerimise võimalusi, ulatust ja kvaliteeti digitaaltehnoloogia vahendusel, tekib küsimus, miks reprograafilise reprodutseerimisega kaasneb hüvitamise kohustus, kuid digitaalse reprodutseerimisega mitte. Veel enam, kas reprograafilise reprodutseerimise näol võib tegu olla vananenud kopeerimisviisiga ja mis sellest tulenevalt ei vaja õiguslikku reguleerimist. Teose reprodutseerimine digitaalselt on kiirem ja odavam kui reprograafiliselt. Digitaalse kopeerimisega ei vähene kopeeritava teose kvaliteet, vaid tulemuseks on identne koopia võrreldes originaaliga. Digitaalse reprodutseerimise kulutused on minimaalsed ja tulenevad põhiliselt kopeerimiseks kasutatava tehnoloogia töökorras hoidmisest. Samuti on kopeerimisjärgsed toimingud digitaalkoopiaga tunduvalt lihtsamad – digitaalkoopia jagamine või üldsusele kättesaadavaks tegemine on märkimisväärselt kergem kui analoogkoopiatega.

Eelnev võrdlus digitaal- ja analoogkopeerimise vahel annab tunnistust justkui digitaalne reprodutseerimine on ülim ja efektiivsem kui reprograafiline reprodutseerimine. Kuid selleks, et reprograafilise reprodutseerimise reguleerimist saaks nimetada iganenuks, peab fotokopeerimine ja analoogilisel viisil reprodutseerimine kaduma kasutusest kas täielikult või sellisel määral, et autoriõiguste valdajate huvid ei saaks märkimisväärselt kahjustada.

Kui lähtuda Berni kirjandus- ja kunstiteoste kaitse konventsiooni sätetest reprodutseerimisõiguse ja viimase piirangute osas, siis ilmneb regulatsiooni põhilise tulemusena eesmärk kaitsta autori loometööd ning tagada autorile võimalus oma teoste pealt majanduslikku kasu teenida. Reprodutseerimise regulatsioon eksisteerib autorite ja autoriõiguste valdajate kaitseks. Selleks, et otsustada reprograafilise reprodutseerimise reguleerimise vajalikkuse üle, tuleb esmalt kontrollida, kas tänapäeva ühiskonda arvestades reprograafilise reprodutseerimise regulatsiooni eemaldamine rikuks märkimisväärselt autoriõiguste valdaja huve.

Fotokopeerimine toimub tänapäeval põhiliselt hariduslikel või isiklikel eesmärkidel. Neil eesmärkidel on teose paljundamine lubatud teose vaba kasutamise sätete järgi. Käesoleva töö autor on arvamusel, et autoriõiguste omajate tulud ei vähene oluliselt, kui reprograafia reguleerimine lõpetada. Tänapäeva kasutaja huve ja digitaaltehnoloogia rolli arvestades puudub massilise reprograafia oht.

Digitaalne reprodutseerimine vajab aga vastupidi kindlat regulatsiooni, mis vastab kasutaja soovidele, kuid tagab ka autori ja kirjastaja huvide kaitse. Kui ühe teose täisteksti

fotokopeerimine ning seejärel selle levitamine on tülikas ja ebasoodne, siis teose digiteerimine ja digitaalne kättesaadavaks tegemine on märgatavalt lihtsam ning kiirem ettevõtmine. Digitaalinformatsiooni olemuse tõttu on väga keeruline või lausa võimatu täielikult peatada selle levikut ja loomist. Selle asemel, et informatsiooni kulgu lootusetult takistada, tuleks leppida, et ühiskond on arenenud ja harjumas ligipääsuga informatsioonile kogustes, mis pole võrreldav varasemaga. Näiteks selle asemel, et tasuda autoreid ja kirjastajaid reprograafilise reprodutseerimise eest (§ 27¹ lg 1), võiks seda teha digiteerimise hüvitamiseks.³⁵ Autoriõiguste omajate hüvitamiseks tuleb luua uued regulatsioonid, mis vastavad tänapäeva digitaalkeskkonnale.

1.2. Digiteerimise roll ja kasutus tänapäeval

Digitaalkujul informatsiooni salvestamine on oluline osa kaasaja ühiskonnast. Tänapäeval on isikute arv, kellel on haridus ja huvi lugemiseks, suurem kui kunagi varem ning nende osakaal aina kasvab. Uued põlvkonnad on digitaalkeskkonna ja –tehnoloogiaga harjunud ja omavad oskust seda kasutada juba varajases eas. Digitaaltehnoloogia ise on samuti muutumas odavamaks ning kättesaadavamaks ja seda ka vähem arenenud riikides.³⁶

Tänapäeva tehnoloogia areng ja eelkõige internet on muutnud koopia tegemise muusikast, artiklist, filmist või fotost ning selle levitamise üle maailma märkimisväärselt lihtsaks. Koopia levitamine on ilma kuludeta ja samast koopiast võib omakorda luua lõpmata arvu koopiaid. Seetõttu soovivad autorid, et nende loodud teosed oleksid autoriõiguse kaitse alla ja muud isikud ei saaks teostest kasu. Kasutajad, nende hulgas õpetajad, teadlased, õpilased ja internetiteenuse osutajad, soovivad, et autoriõigus ei piiraks digitaalse informatsiooni vaba vahetust.³⁷ Mõlema poole vastandlikud huvid on need, millest tuleb lähtuda digiteerimise ja digitaalse reprodutseerimise regulatsioone luues. Omaette küsimus on, millise poole vajadused on otsustavamad ning kelle huvide arvelt tuleb kompromiss leida.

Digiteerimine, digitaalne informatsioon ja tehnoloogia on väga omased kaasaja infoühiskonnale. Tehnoloogiast lähtuvad teooriad on arusaamist informatsiooni olemusest enim mõjutanud, mistõttu peetakse tihti infoühiskonna alla silmas info- ja kommunikatsioonitehnoloogia kasutuselevõtuga seonduvat, mida omakorda seostatakse

³⁵ Autoriõiguse seadus.

³⁶ H. M. Gladney. Preserving Digital Information. Berlin: Springer 2007, p 51.

³⁷ R. E. Dimock, S. Punniyamoorthy. Digital technology: its impact on copyright law and practice in North America. Journal of Intellectual Property Law & Practice, Vol. 1, No. 13. Oxford University 2007, p 839.

majandusarengu ja –poliitikaga. Seetõttu võib infoühiskonda käsitada kui üldmõistet, kui mitmeharulist valdkonda, üldist võrgustikku mis haarab endasse kõik infot mõjutavad poliitikad, olenemata sellest, kas tegu on elektroonilise või muu infokandjaga. Tegu on lihtsalt tänapäevase elukorralduse üldise nimetajaga.³⁸

Digitaalse tehnoloogia arenguga on tekkinud arvamus, et tehnoloogia on kehtiva seadusega võrreldes niivõrd palju edasi arenenud, et autoriõiguse rakendamine endisel kujul on võimatu. Teise arvamuse kohaselt on autoriõiguse reeglid vananenud ja suunatud reguleerima ainult vanemat meediat, nagu seda on analoogteosed. Vaieldamatult on digitaalne meedia palju paindlikum, lubades teose kiiret kopeerimist ja levitamist. Selline paindlikkus võimaldab kahelda digitaaltehnoloogia sobivuses kehtiva autoriõigusega.³⁹

Autoriõiguste omaja suurim mure on, et digitaalsvormi kõrge kvaliteet ja kerge levitamine ohustab teose müüginumbreid. Kui koopia on sama kvaliteediga nagu originaal ning kergesti kättesaadav, siis pole kasutajal põhjust teose eest maksta. Autorid ja autoriõiguste omajad kardavad, et digitaalkoopiad toovad neile rohkem kahju kui kasu. Digitaalse koopia kvaliteet on võrdne originaaliga ja koopia levitamine digitaalkeskkonnas ei ole keeruline ega kulukas – need kaks asjaolu soosivad teoste piraatlust. Kuigi autoril jääb illegaalselt allalaadijalt tasu teose koopia eest saamata, suureneb tänu kopeerimisele ja seega ka piraatlusele teose kasutajate arv. Kasutajate arv tõstab aga teose väärtust ja populaarsust.⁴⁰

Kopeeritud teoste arvuga tõuseb ka ostetud teoste arv, mis kokkuvõttes vähendab müügikahju. Autoriõigus lubab teatud müüginumbrite kahju, näiteks teose ostjal on õigus teos edasi müüa ilma autoriõiguste omaja nõusolekuta. Tegu on olukorraga, kus autoriõiguse omaja jääb potentsiaalselt selle teosekoopia müügi osas tulust ilma. Autoriõiguse seadused võimaldavad seda sellepärast, et autoriõiguse eesmärgiks ei ole autorite ja kirjastajate kasumi maksimeerimine, vaid autoriõiguste omajate ja üldsuse huvide tasakaalustamine.⁴¹

Massilise digiteerimise projektid nagu *Google Books* on saanud viimaste aastate jooksul palju tähelepanu. Idee hiiglaslikust teoste digitaalkogust, mida saab kasutada täistekstide otsimiseks

³⁸ A. Nõmper, E. Tikk. Informatsioon ja õigus. Tallinn: Juura 2007, p 17.

³⁹ R. E. Dimock, S. Punniyamoorthy, p 846.

⁴⁰ A. Gayer, O. Shy. Copyright Enforcement in the Digital Era. CESifo Economic Studies, Vol. 51, 2-3. Ifo Institute for Economic Research: Munich 2005, p 484.

⁴¹ B. Lu. Reconstructing copyright from 'copy-centric' to 'dissemination-centric' in the digital age. Journal of Information Science, Vol. 39, No. 4. Sage Publications 2013, p 483.

ja internetis lugemiseks on põnevustäratav, aga ka vastuolusid tekitav.⁴² Nagu eelnevalt mainitud on kasutajate sooviks saada ligipääs teostele just digitaalsel kujul. Digitaalraamatukogud on viis selle soovi täitumiseks. Digitaalkogude loomist takistab aga suuresti autoriõigus, sest kehtivate autoriõigusega teoste digiteerimine ei ole kehtiva õiguse kohaselt lihtne ega odav.

Teoste digiteerimine on kindlasti oluline kultuuriasutustele ja äriühingutele, mis soovivad luua digitaalkogusid. Kuid digiteerimine toimub ka eraisikute kodudes isiklikuks kasutamiseks. Tänapäeva digitaalkeskonnas on mitmeid indiviide, kes on digiteerinud teoseid ja nende osi kui kollektsionäärid. Sellised kollektsioonid asuvad sageli internetis nähtaval ja omanikud kasutavad sotsiaalvõrgustiku hüvesid, et oma kogusid teistega jagada. Kõik kogud ei ole väärtuslikud, kuid nii mõnigi kollektsioon omab ajaloolist tähendust või on osa kultuuripärandist.⁴³ Isiklikul eesmärgil teose kopeerimine pole muidugi midagi uut ning vaba kasutuse sätete kohaselt on see lubatud. Füüsiline isik võib avaldatud teost isikliku kasutamise eesmärgil digiteerida, kui ei taotle sellega ärilist eesmärki (§ 18 lg 1).⁴⁴

Tänapäeva majandustegevus eeldab teabe laialdast kättesaadavust. Viimaste aastakümnete jooksul on käibes oleva informatsiooni maht oluliselt suurenenud. Informatsiooni senisest ulatuslikum levik tekitab ühiskonnas mitmeid protsesse: ühest küljest muudab see hõlpsamaks soovitud tulemuse saavutamise. Teisalt toob info laialdane kättesaadavus kaasa probleeme, nagu allikate usaldusväärsus, kvaliteetse info eristamine mittekvaliteetsest ja autentsuse küsimused.⁴⁵

Kahtlemata on digiteerimise tulemusel internetis kättesaadaval oleva kultuurimaterjali hulk märgatavalt suurenenud. Idee suurest kõiki teoseid hõlmavast digitaalraamatukogust on muutumas infoühiskonna eesmärgiks ja digitaalse tuleviku üheks tähiseks.⁴⁶ Kuid uue tehnoloogia olemasolu ei tähenda automaatselt põhjust vana hävitada. Digiteeritud teosed on jätkuvalt tugevalt seotud paberil kirjanduse omadustega. Digiteeritud teoste lugemine ja sirvimine ei erine oluliselt paberkandjal teose kasutamisest. Tehnoloogia ei ole veel nii kaugemale arenenud, et digitaalmeedia tajumine võiks erineda täielikult analoogvormis

⁴² P. Gooding. Mass digitization and the garbage dump: The conflicting needs of quantitative and qualitative methods. *Literary and Linguistic Computing*, Vol. 28, No. 3. Oxford University Press, 2012, p 425.

⁴³ M. Terras. Digital curiosities: resource creation via amateur digitization. *Literary and Linguistic Computing*, Vol. 25, No.4. Oxford University Press, 2010, p 436.

⁴⁴ Autoriõiguse seadus.

⁴⁵ A. Nõmper, E. Tikk, p 15.

⁴⁶ P. Gooding, M. Terras, C. Warwick. The myth of the new: Mass digitization, distant reading and the future of the book. *Literary and Linguistic Computing*, Vol. 28, No. 4. Oxford University Press, 2013, p 631.

informatsiooni kogemisest.⁴⁷ Sellest hoolimata on digitaalne reprodutseerimine oma olemuselt piisavalt erinev analoogsest paljundamisest, et seada kahtluse alla kehtiv autoriõigus, mis on põhiliselt suunatud analoogteoste reguleerimisele.

⁴⁷ P. Gooding, p 429.

2. Digiteerimise autoriõiguslikud tagajärjed

2.1. Teose digiteerimise lubatavus

Olenemata kas digiteerimine viiakse läbi kultuuriasutuse või eraisiku poolt, puututakse kokku autoriõigusega. Autoriõigusega kaitstud teose skaneerimine võib rikkuda nii autori isiklikke kui varalisi õigusi. Rikkumine sõltub sellest, kas konkreetse teose skaneerimine nõuab autori nõusolekut.⁴⁸

Nagu esimesest peatükist nähtus kuulub digiteerimine autoriõiguse tähenduses reprodutseerimise alla. Kehtiva autoriõigusega teose digiteerimiseks on eelduseks teose autoriõiguste omaja nõusolek teose reprodutseerimiseks. Nõusolek saadakse tüüpiliselt autori või kirjastajaga litsentsilepingu sõlmimisel. Selline autorileping sõlmitakse tavapäraselt tasu eest. Nõusoleku saamine on problemaatiline, kui autoriõiguste omajat pole võimalik tuvastada.⁴⁹ Selliseid teoseid nimetatakse orbesteoks. Kuna nõusoleku saamine on võimatu, ei ole orbeste digiteerimine autoriõiguse kohaselt lubatud (teemat käsitletud lähemalt peatükis 3.3.).

Teosed, mille suhtes autoriõigus on lõppenud, võib kasutada, sh digiteerida ilma autori või kirjastaja nõusolekuta. Selliseid teoseid nimetatakse üldkasutatavateks või avalikeks teosteks. Autor saab vabatahtlikult loobuda autorõigustest, et teos muutuks avalikuks teoseks. Üldkasutatavate teosed on digitaalraamatukogudes enim digiteeritud, sest nende kasutamine ei nõua autorilepingu sõlmimist ja sellest tulenevalt lisakulutusi. Kuid kui raamatut, mille autoriõigus on lõppenud, muudetakse ja lisatakse sissejuhatus või kommentaar, võib teos osati saada uuesti autoriõiguse kaitse. Sellisel juhul ei saa raamatu kasutaja olla kindel, missugused teose osad on kaitse all ja millised mitte. Kui vana foto digiteeritakse ja seejärel taastatakse, värvitakse ning täiendatakse, võib see muutuda autoriõiguse kaitse objektiks kui tuletatud teos. Samuti probleem autoriõigusega on selle erinevus piirkonniti. Euroopa Liidus kehtib autoriõigus 70 aastat pärast teose autori surma. Riikides nagu Hiina, Lõuna-Korea ja Malaisia on kehtivuseks 50 aastat pärast autori surma. Avalike teoste digiteerimise ja nende vaba kasutamise võimaldamiseks on vaja esmalt veenduda, et teose kasutamine on konkreetse riigi autoriõiguse kohaselt vaba.⁵⁰

⁴⁸ I. Iglezakis, S. Kapidakis, T.-E. Synodinou, p 160.

⁴⁹ P. Ganley. Digital copyright and the new creative dynamics. International Journal of Law and Information Technology, Vol. 12, No. 3. Oxford University 2004, p 161.

⁵⁰ R. Halford-Harrison. Creation and enforcement of rights in digitized versions of public domain artwork. Journal of Intellectual Property Law & Practice, Vol. 6, No. 8. Oxford University 2011, p 543.

2.2. Autori varaliste õiguste rikkumine

Digitaalkeskkonnas ja eriti internetis kasutajad tihti ei mõtle sellele, et teoseid allalaadides ja kopeerides rikuvad nad autoriõigust. Autoriõiguse tähenduses on aga reprodutseerimine peamine autori varaline õigus ning millal võib koopiat luua on väga selgelt reguleeritud. Reprodutseerimine on jätkuvalt autoriõiguse üks põhialuseid.⁵¹ Seega ei saa suhtuda teoste digiteerimisse kergekäeliselt, vaid tuleb arvestada, et autoriõiguste omaja nõusolekuta teose digiteerimine võib kaasa tuua varaliste õiguste rikkumise.

Kopeerimine on autoriõiguse olulisem termin, autoriõigus on reprodutseerimisõiguse keskne. Kehtivat autoriõigust võib nimetada „koopiakeskseks“. Teose reprodutseerimise õigus on autoriõiguse valdkonnas suurima tähtsusega ning ülejäänud varalised autori õigused on kopeerimisõigusest suuresti tuletatud. Ilma reprodutseerimiseta ei saa olla teose levitamist, samas kui kopeerimine saab eksisteerida ilma levitamiset. Digitaalajastul on aga reprodutseerimine, sealhulgas ajutine ja isiklik kopeerimine, muutunud kasutaja tavaliseks tegevuseks. Digitaalse kopeerimise olemusest tulenevalt ei ole digitaalkeskkonnas koopiade loomist lihtne õiguslikult kontrollida. Üldsuse vajadused on seadnud kahtluse alla kopeerimisõiguse rolli autoriõiguse süsteemis.⁵²

Autori varaline õigus teos avalikkusele kättesaadavaks teha on oluline digiteeritud teose lugemiseks. Skaneeritud teoste kättesaadavaks tegemine internetis eeldab eraldi vastava nõusoleku saamist selle varalise õiguse omajalt. Digiteeritud teose kättesaadavaks tegemiseks internetis ei piisa aga ainult üldsusele kättesaadavaks tegemise õigusest, vaid eeldab ka reprodutseerimise õiguse kasutamist.

Autoriõiguse kaitse tekib originaalsele teosele hetkest, millal teos on väljendatud objektiivses vormis. Autoriõigus eristab intellektuaalset tulemust ja füüsilist vormi, mille kaudu on teos tajutav. Autoriõigus kaitseb aga ainult intellektuaalset tulemust. Seetõttu on võimalik, et teosevormi (originaali või koopia) omanik on erinev isik autoriõiguste omanikust. Raamatukogud ja muud kultuuriasutused omavad üldiselt ainult teoste füüsilisi koopiaid ning autoriõigusi neile teostele ei omata. Erinevusest teose ja teosevormi vahel tulenevadki õiguslikud probleemid seoses digiteerimisega. Raamatu sisu digiteerimine on autori teose väljendamine digitaalses vorm. Analoogvormis teose kättesaadavaks tegemine ei nõua

⁵¹ P. Ganley, p 284.

⁵² B. Lu, p 480.

reprodutseerimisõiguse kasutamist. Digitaaltese kättesaadavaks tegemine eeldab ka teose autoriõiguste omaja reprodutseerimisõiguse kasutust, sest digiteeritud teose koopia kasutamine digitaalkeskkonnas loob kasutaja arvutisüsteemi muutmälus teosest digitaalse koopia. Turvaline lahendus on autorilepingutes kokkuleppida kõigi vajalike varaliste õiguste teostamises.⁵³ Kuigi teose kasutamise tagajärjel arvutisüsteemis tekkiv digitaalne koopia on ajutine, loetakse seda kehtiva õiguse kohaselt võrdväärseks tavalise reprodutseerimisega (teemat käsitletud lähemalt peatükis 3.1.).

Autoriõiguste omajad kardavad, et teoste virtuaalne ja tasuta kättesaadavus raamatukogude poolt vähendab teoste müüginumbreid.⁵⁴ Digitaalmeedia tõusuga on vähenenud müügi kui teosele juurdepääsu viisi tähtsus. Olulisemal kohal on nüüd litsentsilepingud, mis tagavad nii juurdepääsu kui kasutusloa digitaalsele teosele. Autorilepingud reguleerivad autori ja tema teose kasutaja suhteid.⁵⁵ Kultuuriasutus või äriühing, mis soovib lisada oma digitaalkogusse kehtiva autoriõigusega teoseid, sõlmib autorilepingu teose autoriõiguste omajaga teose digiteerimiseks ja üldsusele kättesaadavaks tegemiseks.

Mandri-Euroopa riikide autoriõiguse seadustes on autori kui nõrgema poole kaitseks määratletud tingimused, millele peab autorileping vastama. Mõnedes riikides nagu näiteks Hispaanias, Belgias ja Kreekas on piirang, et autorilepingus ei saa kokku leppida teose kasutamise õiguses, kui kasutamise vorm on lepingu sõlmimisel teadmata. Seega kõik reprodutseerimisõigust käsitlevad autorilepingud, mis on sõlmitud enne digitaaltehnoloogia leiutamist, ei hõlma endas digitaalse reprodutseerimise õigust. Sarnane olukord valitseb riikides nagu Belgia ja Prantsusmaa, kus siseriiklik õigus nõuab, et autorilepingus on konkreetselt nimetatud, millised kasutamiskiivid kokkuleppega üle antakse. Kui pooled pole digitaalset reprodutseerimist selgelt väljendanud, ei ole sellist õigust loovutatud.⁵⁶ Eesti regulatsiooni järgi peab autorilepingus olema fikseeritud üleantavad õigused, mille osas antakse luba (§ 48 lg 1 p 2).⁵⁷ Kui kasutusõigus, millele litsentsileping laieneb, ei ole lepingus täpselt määratletud, määratakse kasutusõiguse ulatus vastavalt lepingu eesmärgile (§370 lg 3).⁵⁸

⁵³ I. Iglezakis, S. Kapidakis, T.-E. Synodinou, p 181.

⁵⁴ I. Iglezakis, S. Kapidakis, T.-E. Synodinou, p 165.

⁵⁵ J.C. Fernández-Molina. Licensing agreements for information resources and copyright limitations and exceptions. *Journal of Information Science*, Vol. 30, No. 4. Sage Publications, 2004, p 337.

⁵⁶ I. Iglezakis, S. Kapidakis, T.-E. Synodinou, p 162.

⁵⁷ Autoriõiguse seadus.

⁵⁸ Võlaõigusseadus – Riigi Teataja I, 29.11.2013, 4 ... RT I 2001, 81, 487.

2.3. Autori isiklike õiguste rikkumine

Isiklikud õigused kehtivad digitaalteostele samamoodi nagu analoogteostele. Näiteks toimub rikkumine, kui teose digiteerimisel saadud koopia tehakse kättesaadavaks interneti kaudu ilma, et autor on identifitseeritav, või, kui digiteeritud koopiat (näiteks värbitoone) muudetakse elektrooniliselt.⁵⁹ Isiklikud autoriõigused on seotud autori isikuga ega ole üleantavad. Sellepärast on oluline eelnevalt selgitada välja isiklike autoriõiguste potentsiaalsed konfliktid digiteerimisel. Internetis võib teoste muutmine ja täiendamine toimuda väga lihtsalt ja kiiresti. Selle tulemusena on internetikeskkond koht, kus tekib palju tuletatud teoseid ja autori nõusoleku puudumisel toimub isiklike autoriõiguste rikkumine. Isiklike õiguste osas tuleb digiteerimisel kindlasti veenduda, et teose skaneerimine on kvaliteetne ja teose autori nimi on koopial tuvastatav.⁶⁰

Teose digiteerimine ilma nõusolekuta võib rikkuda autori õigust teose avalikustamisele (§ 12 lg 1 p 6).⁶¹ Isegi kui kasutajal on reprodutseerimise ja levitamise õigus olemas, siis on vaja eraldi luba teose avalikustamiseks. Kui autor on lubanud teost avalikustada ühel konkreetsel viisil nagu näiteks pabertrükkis, siis on õigus teost avalikustada ainult sellel samal viisil. Teose digitaalseks avalikustamiseks on vaja eraldi luba. Isegi kui autor on teose raamatukogus analoogvormis kättesaadavaks teinud, näiteks õppetöös kasutamiseks, ei ole raamatukogul õigust seda sama teost ilma nõusolekuta digiteerida, sest teose digitaalne kättesaadavaks tegemine pärast digiteerimist on eelmisest erinev teose avaldamise viis, milleks on vaja autori eraldi nõusolekut. Asutus peab autorilepinguga tagama autorõiguste omaja nõusoleku nii teose sisu digiteerimiseks kui selle kättesaadavaks tegemiseks.⁶²

Õigus teose puutumatusse tähendab õigust teha teoses, selle pealkirjas või autorinime tähistuses muudatusi (§ 12 lg 1 p 3).⁶³ Selle õigus rikkumine digiteerimisel võib toimuda kehvade kvaliteetidega skaneerimiste puhul – vigased digitaalsed koopiad. Teose puutumatus õiguse rikkumine võib toimuda ka juhtudel, kus tegu on teose osalise digiteerimisega või digiteerimise käigus koopiale tekkinud muudatuste, lisade või moonutustega. Lisaks võivad teatud muudatused rikkuda ka autori õigust au ja väärrikusele (§ 12 lg 1 p 5).⁶⁴ Tuleb arvestada, et digiteerimise protsessi käigus võib olla vajalik muuta teatud teose omadusi nagu

⁵⁹ S. Stokes. Digital Copyright: Law and practice. Portland, Oregon: Hart Publishing 2009, p 79.

⁶⁰ I. Iglezakis, S. Kapidakis, T.-E. Synodinou, p 185.

⁶¹ Autoriõiguse seadus.

⁶² I. Iglezakis, S. Kapidakis, T.-E. Synodinou, p 186.

⁶³ Autoriõiguse seadus.

⁶⁴ Autoriõiguse seadus.

värvitase, heledus ja suurus. Sellised muudatused tehakse tavaliselt heas usus ja teose kvaliteetse säilitamise eesmärgil. Igal juhul tuleb digiteerimise läbi viimisel selliste muudatustega ja võimalike autori isiklike õiguste rikkumisega arvestada.⁶⁵

Kõigilt digitaalkoopiatelt peab ilmema teose looja nimi. Vastasel juhul võib tegemist olla autorsuse ja autorinime õiguste rikkumistega (§ 12 lg 1 p 1 ja 2).⁶⁶ Autorsus väljendab autori ja tema teose vahelist suhet. Nii kaua kuni on olemas teos, eksisteerib ka autorsus. Õigus autorsusele on õigus esineda üldsuse ees teose loojana ja nõuda teose loomise fakti tunnustamist teose autorsuse seostamise teel tema isiku ja nimega teose mis tahes kasutamisel.⁶⁷ Autorinimi peaks esinema nii raamatukogu kataloogis kui ka allalaetud ning printitud teose koopial. Digitaalkeskkonnas teoselt autoritähise eemaldamine või asendamine on üldjuhul väga lihtne. Kui selline muudetud tähisega koopia internetis ringlusesse lasta, võib teose autorsuse ja autorinime õiguste tagamine muutuda väga keeruliseks või isegi võimatuks.⁶⁸

Isiklike õiguste kaitse tagamine digitaalkeskkonnas on keeruline ülesanne. Isiklikud õigused erinevad riigiti ning arvestades interneti globaalset olemust, on see põhjus isiklike õiguste ühtlustamise järele. On üsna võimalik, et Euroopa Komisjon teeb tulevikus ettepaneku isiklike õiguste harmoneerimiseks.⁶⁹ Informatsiooni ajastul on väga oluliseks põhimõtteks ligipääs informatsioonile ja teadmistele. Autoriõigused takistavad seda ligipääsu ja tulemuseks on konflikt autoriõiguste omaja ja ühiskonna huvide vahel. Seadusest tulenevad autoriõiguse piirangud ei kehti aga autori isiklike õiguste kohta. Isiklikud õigused on autori isikuga tugevalt seotud ja nende piiramine ilma autori nõusolekuta ei ole võimalik. Võrreldes varaliste õigustega ei muuda aga isiklikud autoriõigused digiteerimise protsessi oluliselt kulukamaks ja keerukamaks, kuid nendega tuleb siiski arvestada.

⁶⁵ I. Iglezakis, S. Kapidakis, T.-E. Synodinou, p 187.

⁶⁶ Autoriõiguse seadus.

⁶⁷ H. Pisuke. Moral Rights of Author in Estonian Copyright Law. Juridica International, VII. University of Tartu Press 2002, p 169.

⁶⁸ I. Iglezakis, S. Kapidakis, T.-E. Synodinou, p 188.

⁶⁹ S. Stokes, p 80.

3. Autoriõiguslikud probleemid teose digiteerimisega

3.1. Digiteeritud teose salvestamine muutmälus kui reprodutseerimine

Analoogvormis teose digiteerimisel tekib teosest digitaalne koopia. Teose digitaalne koopia asub arvuti kõvakettal või muul seadmel, kuhu koopia salvestatakse. Sellise seadme omamine ei garanteeri automaatselt juurdepääsu teose koopiale, sest digitaalkoopia lugemiseks on vaja oskusi ja teadmisi seadet vastavalt kasutada. Digitaalkoopia avamine ja lugemine toimub tavaliselt tarkvara abil. Lisaks on võimalik digitaalteosele juurdepääsu takistada digitaalsete turvameetmetega. Seega saab eristada digitaalkoopia andmekandja füüsilist omamist ja koopiale juurdepääsu loogilist kontrolli.⁷⁰

Digitaalse informatsiooni lugemine eeldab alati koopiat loomist. Dokumendi avamisega tekib arvutisüsteemis sellest ajutine koopia. Internetilehekülje avamine eeldab lehekülje informatsiooni jõudmist serverist arvutisse, kus see salvestub. Selline kopeerimine on osa arvuti tööprotsessist ja toimub kõigi digitaalinformatsiooni liikidega.⁷¹ Digiteeritud teose faili avamine ja lugemine arvutisüsteemis tekitab digitaalkoopiast omakorda ajutisi koopiaid.

Digitaalne informatsioon avaldub füüsiliselt seadmeosades, mis on suutelised sisaldama elektrilisi ja elektromagnetilisi signaale. Sellised seadmeosad asuvad arvutites, välistes andmekandjates ja võrguserverites. Digitaalsed signaalid jaotatakse püsivateks ja ajutisteks signaalideks. Püsivad signaalid säilitavad informatsiooni ka ilma elektriallikata ning andmed ei muutu iseenesest tavalise arvutitöö käigus. Püsiva informatsiooni kuju nimetatakse püsimäluks. Püsimälu on võimalik hoida nii arvuti kõvakettal kui optilistel andmekandjatel nagu CD ja DVD. Püsivat digitaalset informatsiooni iseloomustab pikaajalisus ja suur maht.⁷²

Ebapüsivad seadmeosad säilitavad informatsiooni üldjuhul ainult kuni masina väljalülitamiseni. Arvuti muutmälu ehk RAM erineb püsimälust, sest muutmälus toimub pidev andmete vahetamine ja uuendamine. Muutmälu informatsioon tavaliselt kustub kui elektriallikas välja lülitada. Muutmälu kasutab arvuti hetke ülesannete täitmiseks ning muutmälu andmeid muudetakse ja asendatakse automaatselt arvutitöö käigus. Digiteeritud teost arvutis tavapäraselt kasutades toimub arvutisüsteemi muutmälus teose iseeneslik ajutine reprodutseerimine. Voogedastus (*streaming*) on andmete edastuse viis arvutivõrgus ning

⁷⁰ Z. Efroni, p 206.

⁷¹ National Research Council Staff. Digital Dilemma: Intellectual property in the Information Age. Washington, DC: National Academies Press 2000, p 31.

⁷² Z. Efroni, p 208.

kasutab samuti arvuti muutmälu. Erinevalt allalaadimisest, lubab voogedastus edastatavat informatsiooni esitada andmete ülekande ajal. Voogedastuse ajal tekib arvuti muutmälu teosest ajutine koopia. Kui edastus on lõppenud, siis tüüpiliselt voogedastuse tulemusena informatsiooni koopia ei salvestu.⁷³

Analoogmaterjalide puhul on selge erinevus teose reprodutseerimise ja kasutamise vahel. Digitaalmeedia kasutamine pole aga võimalik ilma kopeerimiseta. Täielik reprodutseerimise kontroll tähendaks teose lugemise kontrollimist.⁷⁴ Digitaalmeedia kasutuse sõltuvus reprodutseerimise õigusest tuleneb autoriõiguse regulatsioonist, mille kohaselt ajutiste koopiade loomine on reprodutseerimine. Kui ajutise koopia tekkimisega ei realiseeruks reprodutseerimise õigus, siis saaksid digiteeritud teost lugeda kõik, kellel on sellele digitaalteosele juurdepääs. Näiteks teeb ettevõtte enda veebilehel digiteeritud teose kõigile külastajatele kättesaadavaks. Ettevõttel on vaja vaid analoogvormis teose autoriõiguste omaja nõusolekut teose reprodutseerimiseks (digiteerimiseks) ning üldsusele kättesaadavaks tegemiseks. Internetilehekülje kasutajad vajavad nõusolekut teose lugemiseks juhul, kui ajutine kopeerimine on kasutaja asukoha riigi autoriõiguse kohaselt reprodutseerimine. Järgnevalt on uuritud digitaalvormi ajutise koopia käsitlusi Ameerika Ühendriikide ja Euroopa Liidu autoriõiguse regulatsioonides.

Ameerika Ühendriikide 1976. aasta autoriõiguse seadus defineerib koopiat kui materiaalselt objekti (väljaarvatud fonogrammid), milles on teos fikseeritud olemasolevas või tulevikus loodava meetodi abil ja millega teost saab tajuda, reprodutseerida ja muul moel edastada vahetult või tehnilise vahendi kaudu (§ 101).⁷⁵ Reprodutseerimise mõiste on seaduses jäetud defineerimata ja selle tähendus sõltub terminitest “fikseeritud” ja “koopia”. Teos on fikseeritud, kui see on piisavalt püsiv, et võimaldada teose tajumist, reprodutseerimist või muu moel edastamist mööduvast ja ajutisest perioodist kauem. Seega reprodutseerimine, mis ei vasta seaduses sätestatud teose “fikseeritusele”, ei riku autoriõigust, sest sellise reprodutseerimise tulemusel ei teki seaduse mõistes “koopiat”.⁷⁶ Selline regulatsioon ei anna kindlat vastust, kas muutmälu ajutiselt salvestatud teost tuleb lugeda koopiaks reprodutseerimise õiguse tähenduses.

⁷³ Z. Efroni, p 209.

⁷⁴ National Research Council Staff, p 31.

⁷⁵ Copyright Act of 1976. Copyright Law of the United States and Related laws Contained in Title 17 of the United States Code. United States Copyright Office, 2011.

⁷⁶ Z. Efroni, p 226.

1976. aasta autoriõiguse seadus võeti vastu teadmise, et teatud küsimused arvutisüsteemi suhtes vajavad täiendavat uurimist. Kongressi algatusel loodi selleks tarbeks komisjon CONTU (*The Commission on New Technological Uses of Copyrighted Works*). 1978. aastal esitas CONTU lõpliku aruande. Nimetatud aruande kohaselt vastab arvutisüsteemi mälus salvestatud teose informatsioon koopia mõistele, sest seda on võimalik korduvalt reprodutseerida ja koopia on fikseeritud. Seega ei ole CONTU eristanud muutmälu ja püsikälu ning kõiki teose andmete salvestusi arvutis tuleb lugeda piisavalt fikseerituks koopia tähenduses.⁷⁷

1994. aastal töötas intellektuaalomandi töögrupp välja eeluurimusliku aruande, mida tuntakse nime alla (*Green Paper*). Aruande seisukoht ei erine CONTU töögrupi omast – koopia tekib olenemata, kas teos sisestatakse arvuti püsi- või muutmälusse. Töögrupi 1995. aasta lõplik aruanne (*White paper*) ei sisaldanud olulisi erinevusi varasemate seisukohtadega.⁷⁸ Kui trükiteos skaneeritakse digitaalvormi, tekib koopia; kui teos sisestatakse arvutisse andmekandja, püsikälu või muutmälu kaudu kauemaks kui väga lühike periood, tekib koopia.⁷⁹ Seega loetakse Ameerika Ühendriikides arvutisüsteemi muutmälu loodavad ajutised koopiad reprodutseerimise õiguse alla kuuluvateks.

Euroopa Liidu infoühiskonna direktiivis on käsitletud ajutise koopia küsimust. Direktiivi artikkel 2 kohaselt on autoril ainuõigus lubada või keelata oma teoste otsest või kaudset ajutist või alalist reprodutseerimist mis tahes viisil või vormis, osaliselt või täielikult.⁸⁰ Selle kohaselt kuulub autoril õigus ajutist koopiat lubada või keelata sarnaselt püsikoopiaga.

Direktiivi artikkel 5 lg 1 sisaldab erandit, mis sätestab, et ajutine reprodutseerimine, mis on vajalik siirdamiseks või toimub juhuslikult, mis on tehnilise protsessi lahutamatu ja oluline osa ning mille eesmärk on teha võimalikuks teose või muu objekti edastamine vahendaja võrgu kaudu kolmandatele isikutele või seaduspärane kasutamine ning millel puudub iseseisev majanduslik tähtsus, ei kuulu reprodutseerimisõiguse alla.⁸¹ Direktiivi sissejuhatavas osas (preambuli punktis 33) on märgitud, et juhul kui need tingimused on täidetud, peaks erand hõlmama toiminguid, mis võimaldavad sirvida või vahemälu salvestada, kaasa arvatud toimingud, mis võimaldavad edastussüsteemidel tõhusalt toimida, tingimusel, et vahendaja ei

⁷⁷ Z. Efroni, p 228.

⁷⁸ Z. Efroni, p 232.

⁷⁹ Intellectual property and the national information infrastructure. The report of the working group on intellectual property rights. Information Infrastructure Task Force, 1995, p 65.

⁸⁰ Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv 2001/29/EÜ.

⁸¹ Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv 2001/29/EÜ.

muuda infot ega takista tööstuses laialdaselt tunnustatud ja kasutatava tehnoloogia õiguspärasest kasutamist andmete saamiseks info kasutamise kohta. Kasutust tuleb käsitada õiguspärasena, kui selleks on loa andnud õiguste valdaja või kui seadused seda ei piira.⁸² Direktiivi kohaselt on ajutise koopia tekkimine sarnaselt püsikoopia loomisega reprodutseerimise õiguse realiseerimine. Kui aga kopeerimine vastab direktiivis sätestatud tingimustele, rakendub koopia suhtes erand, mis vabastab koopia reprodutseerimise õiguse rikkumisest.

Euroopa Kohus on nimetatud direktiivisätet käsitletud järgmiselt: toimingut saab käsitada „siirdamiseks vajalikuna” direktiivi 2001/29 artikli 5 lõikes 1 sätestatud teise tingimuse tähenduses vaid juhul, kui selle kestus on piiratud sellega, mis on asjaomase tehnilise protsessi heaks toimimiseks vajalik, sealjuures peab see protsess olema automatiseeritud, mis tähendab, et ta kustutab toimingut automaatselt, ilma inimese sekkumiseta kohe, kui tema funktsioon võimaldada tehnilise protsessi realiseerimine on täidetud.⁸³ Kuigi kohus on üritanud piiritleda ajutise koopia mõistet, on tõlgendus siiski paindlik ning kokkuvõttes sõltub ajutise reprodutseerimise erandi kohaldamine iga liikmesriigi õiguspraktikast ning tekitab vaidlusi ka tulevikus.

Kuna ajutise reprodutseerimise erandi tõlgendamine ei ole täielikult ühene, esineb direktiivi sätte kohaldamisel erinevusi. Ühendkuningriigi kohtu (*High Court for England and Wales*) kaasus *Newspaper Licensing Agency Ltd vs. Meltwater Holding BV*⁸⁴ seadis reprodutseerimise õiguse erandi kohaldamise kahtluse alla. Kostja oli teenuse vormis oma kodulehel kättesaadavaks teinud lühikesed tekstiosad hageja ajalehe artiklitest. Selliselt said kostja kodulehe külastajad artiklite teksti lugeda. Kohus leidis, et kodulehe külastajad on rikkunud reprodutseerimisõigust, sest artiklite lugemisega tekkisid külastajate arvutitesse tekstide ajutised koopiad.⁸⁵ Kostja arvas, et antud olukord kuulub infoühiskonna direktiivi artikkel 5 lg 1 ajutise koopia erandi alla.⁸⁶ Kohtuotsuse järgi on iga koopia, mis luuakse internetis lehekülgi avades, ebaseaduslik reprodutseerimine, kui kasutajal pole lehekülje materjali autoriõiguste omaja nõusolekut selle kasutamiseks.⁸⁷ Kohus leidis, et antud reprodutseerimise eesmärgiks oli kasutajale võimaldada Kostja teenusega valitud artiklite lugemine. Seega ei olnud koopia loomine tehnilise protsessi lahutamatu ja oluline osa, vaid

⁸² Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv 2001/29/EÜ.

⁸³ EKo 16.07.2009, C-5/08, *Infopaq International A/S vs. Danske Dagblades Forening*.

⁸⁴ *Newspaper Licensing Agency Ltd and others v Meltwater Holding BV and others*, 27.07.2011. (2011) EWCA Civ 890; (2012) Bus. L.R. 53.

⁸⁵ I. Silverman. Do copies made while browsing infringe? *Journal of Intellectual Property Law ja Practice*, Vol. 8, No. 9. Oxford University Press 2013, p 716.

⁸⁶ Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv 2001/29/EÜ.

⁸⁷ I. Silverman, p 717.

lõpptulemus, milleks protsess oli kavandatud. Lisaks on reprodutseerimisel majanduslik tähtsus, sest kasutaja maksab teenuse eest, et artikleid lugeda. Koopia ei ole tekkinud tehnilise protsessi osana, vaid luuakse kasutaja tahtel, kui isik avab artikli lugemiseks internetilehekülje.⁸⁸

Nimetatud kohtuotsuse järgi on oht, et miljonid interneti tavapärased kasutajad rikuvad autoriõigust kõigest lehekülgede lugemise ja otsingusüsteemide kasutamisega. Ühendkuningriikide riigikohus on avaldanud arvamuse, et selline ajutise reprodutseerimise erandi tõlgendus on kahtlust äratav ning internetis lehekülgi sirvides tekkivaid koopiaid ei tohiks võrdsustada muu tahtliku kopeerimisega. Ühendkuningriigi riigikohus esitas 2013. aasta aprillis Euroopa Kohtule eelotsusetaotluse küsimuses, kas artiklite lugemine ja sirvimine internetis vajab autoriõiguste omajalt nõusolekut või kuulub selline tegevus ajutise reprodutseerimise erandi alla.⁸⁹ Euroopa Kohus ei ole käesolevaks hetkeks küsimusele veel vastanud.

Seega esineb ajutise reprodutseerimise erandi mõistmisel erinevusi. Regulatsioon on piiratud ning kohaldub ainult sätestatud tingimuste olemasolu korral. Tingimused ise, eelkõige „tehnilise protsessi lahutamatu ja oluline osa“ ja „puudub majanduslik tähtsus“ võivad liiga piiravad ja ebaselged olla. Segadust saaks vähendada konkreetsema regulatsiooniga, mis piiritleb täpsemalt, millal on tegu ajutise koopiaga.

Ajutise reprodutseerimise määratlemine on tähtis digiteeritud teoste lugemiseks. Digitaalne informatsioon on eriline, sest ligipääs teosele on sünonüüm teose kontrolliga.⁹⁰ Autoriõigus ei keela tüüpiliselt teose kasutamist nagu raamatu lugemine. Raamatu terviklik või olulisel määral kopeerimine on aga tegevus, mis vajab autoriõiguste omaja nõusolekut. Ajalooliselt ei ole nõutud litsentsi kõigest teose lugemiseks. Digitaalteoste lugemine eeldab aga koopia loomist kasutaja arvutisüsteemis.⁹¹ Seega on ajutiste koopiate defineerimine ja reguleerimine autoriõiguslik probleem digiteeritud teoste kasutamisel. Konkreetsem ajutise reprodutseerimise regulatsioon lihtsustaks digiteeritud teoste kasutamist ja lugemist internetikeskkonnas ning vähendaks reprodutseerimise õiguse erandi tõlgendamise võimalusi. Samas vähem piiravate tingimustega ja laiem õiguslik reeglistik lubab ajutise

⁸⁸ Newspaper Licensing Agency Ltd and others v Meltwater Holding BV and others.

⁸⁹ I. Silverman, p 720.

⁹⁰ A.R. Chowdhury. The future of copyright in India. Journal of Intellectual Property Law ja Practice, Vol. 3, No. 2. Oxford University Press 2008, p 103.

⁹¹ I. Silverman, p 717.

reprodutseerimise erandit rohkem kasutada ning vähendab vaidlusi, millal erand kohaldub. Ei saa välistada ka lahendust, mille järgi autori varaline õigus reprodutseerimisele ei laiene arvutisüsteemi muutmälu ajutistele koopiatele. Arvestades digitaal tehnoloogia kiiret arengut ja levikut kõikidesse ühiskonna valdkondadesse, on tarvilik liikuda õigusüsteemi suunas, mis vastab infoühiskonna kasutajate ja digitaalse tuleviku vajadustele.

3.2. Digitaalsed raamatukogud

3.2.1. Raskused digitaalraamatukogude loomisel

Digiteerimise projektid on töös üle kogu maailma. Digiteerimise põhjusteks on nii materjalide kättesaadavamaks tegemine kui ka säilitamine. Vanad raamatud ja audiovisuaalsed teosed, mis analoogvormis ajaga halvnevad, on eelkõige sellised teosed, mille säilitamiseks on digiteerimine vajalik. Digitaalse säilitamisega kaasnevad aga rahalised, organisatoorsed, tehnilised ja õiguslikud probleemid. Raamatukogud sisaldavad väga mitmeid erinevaid materjale, sh raamatuid, ajakirju, ajalehti, filme, fotosid. Teosed esindavad ajaloo rikkust ning kultuuri ja keele mitmekesisust. Nimetatud materjalide kättesaadavus internetikeskkonnas lihtsustab kodanikele enda ja ka teiste kultuuride teostega tutvumise. Teoste kättesaadavus lubab nende kasutamist õppe, töö ja meelelahutuse eesmärkidel.⁹² Selleks, et kultuuri esindavad teosed oleksid Euroopa kodanikele kasulikud, peab digitaalse kultuurimaterjali loomine vastama kõrgele kvaliteedile ning sobima uuenduslikule ja intuiitiivsele kasutajaliidesele. Takistuseks ei tohi olla teose päritolu või materjal – olulised on nii raamatukogude, arhiivide, muuseumite, arheoloogia kui digitaalkeskkonnas tekkinud teoseid.⁹³

Raamatukogu teenuste kasutamine on muutumas aina enam internetikeskseks. Küsitlustes, kus üliõpilased pidid vastama, milline on nende eelistatud moodus teadustööks, oli suur enamus nimetanud vastuseks otsingusüsteeme. Ka raamatukogude füüsiline külastus on viimaste aastate jooksul oluliselt vähenenud. Erineva valdkonna teadlastel ja õpetlastel paluti võrrelda raamatukogu külastuse sagedust aastal 2001 ja 2006. Tulemused näitasid, et külastuste arv vähenes 17,5% võrra ja seda ainult küsitletud 5 aasta jooksul. Prognooside kohaselt väheneb raamatukogude külastus järgnevatel aastatel veelgi. Selline olukord nõuab, et raamatukogud liiguksid hübriidmudelist, kus paber- ja digitaalmeedia koos eksisteerivad,

⁹² I. Iglezakis, S. Kapidakis, T.-E. Synodinou, p 189.

⁹³ Coordinating digitisation in Europe: Progress report of the National Representatives Group: coordination mechanisms for digitisation policies and programmes 2003. Rome: Minerva Project 2004, p 212.

digitaalraamatukogu mudeli suunas.⁹⁴

Autoriõiguste omajad on mures haridus- ja kultuuriasutustes toimuva teoste kopeerimise pärast. Kardetakse, et uue tehnoloogiavõimaluste tõttu on selline reprodutseerimine liiga levinud ning kahjustab autoriõiguste omajate majanduslikke huve. Asutused soovivad aga saadaval olevat tehnoloogiat maksimaalselt kasutada ning tulla vastu tänapäeva kasutajate suurenenud vajadustele. Viimase 30 aasta jooksul on kõrghariduse omandajate arv oluliselt kasvanud ning üliõpilaste suur arv nõuab kultuuriasutustelt oma kogude suurendamist.⁹⁵

Nõudlus ei eksisteeri ainult raamatute digiteerimise järele. Ajakirjade digiteerimine suurendab märkimisväärselt ajalehtede- ja kirjade kasutamist teadustöodes. Kasutajad saavad digitaalarhiivide otsingusüsteemide kaudu vanade päeva- ja nädalalehtede sisust leida lihtsalt ja kiiresti seda, mida neil parasjagu vaja on. Raamatukogudes ja arhiivides ajalehtede tellimine, käsitsi lehitsemine ja asjakohaste artiklite otsimine on aeganõudev ja tülikas tööd. Elektroonilises otsingusüsteemis paari märksõna sisestamine annab aga koheselt tulemuse, kas valitud ajakiri sisaldab informatsiooni, mida kasutaja vajab.⁹⁶

Digiteerimise üheks eesmärgiks on raamatukogu kättesaadavamaks tegemine kasutajale. Digiteeritud raamatut on võimalik lugeda mitme isiku poolt korraga ning erinevates kohtades. Juurdepääsu takistavad ainult tehnoloogilised ja teosega seotud autorilepingulised piirangud. Eelkõige on digiteerimine kasulik teoste suhtes, mis on liiga väärtuslikud või haprad tavapärase füüsilise kasutamise jaoks. Peamised põhjused digiteerimisel on raamatukogudel ja teistel kultuuriasutustel vajadus teose kättesaadavuse suurendamise või teose säilitamise järele ning teose kultuuriline või akadeemiline väärtus. Vähemalt määral on oluline digiteerimisega ruumi kokkuvõtte ning majanduslik tulu. Digiteerimist takistab enim asutuse piiratud eelarve ja sellest tulenev võimatus litsentsilepinguid sõlmida.⁹⁷

Paberandjate ajastust alates on autoriõiguste omajate õigused kaitstud vastavate autoriõiguste seadustega. Raamatukogud ja akadeemilised kogukonnad on harjunud lähtuma vaba kasutuse sätetest. Vaba kasutuse erandid on piirangutega, aga esindavad mõistlikult funktsioneerivat kompromissi autoriõiguste omajate õiguste ning avaliku huvide vahel. Digitaalajastu koos

⁹⁴ K. Ceynowa, p 18.

⁹⁵ R. Burrell, A. Coleman. Copyright Exceptions: The Digital Impact. Cambridge: Cambridge University Press 2006, p 113.

⁹⁶ A. Bingham. The Digitization of Newspaper Archives: Opportunities and Challenges for Historians. Twentieth Century British History, Vol. 21, No. 2. Oxford University Press 2010, p 227.

⁹⁷ P.J. Astle, A. Muir, p 68.

elektroonilise avaldamise ja massilise kopeerimise võimalustega näitas, et kehtivad seadused ei suuda õiguste omajaid uues digitaalkeskonnas samaväärselt kaitsta. Sellest tulenevalt pöördusid kirjastajad lepinguõiguse poole, et lepinguliselt teoste elektrooniline kasutamine määratleda.⁹⁸ Litsentsilepingute sõlmimine on äärmiselt oluline digiteerimise ja digiteeritud koopiate kättesaadavaks tegemise läbiviimiseks. Ilma autoriõiguste omaja nõusolekuta riskib raamatukogu autori varaliste õiguste rikkumisega. Kehtiva autoriõiguse kohaselt on massiliste ja internetis kättesaadavate digitaalraamatukogude loomine kallis ja keeruline ettevõtmine. Samuti tuleb teoste digiteerimisel arvestada autori isiklike õigustega. Autorilepingu olemasolu korral on jätkuvalt oht, et lohakas digiteerimine võib kaasa tuua vastuolu isiklike õigustega ja autoriõiguse rikkumise.

Kehtivast autoriõigusest tulenevad teoste kopeerimise või edastamisega seotud probleemid ja piirangud on suurim takistus selles osas, mida kasutajad soovivad ja mida raamatukogud seaduslikult pakkuda suudavad.⁹⁹ Ainult osa teostest on vabas kasutuses ja autoriõiguse kaitseta. Ülejäänud teoste digiteerimisel tuleb lähtuda autoriõigusest ja autoriõiguste omajate õigustest. Seadusest tulenevad autoriõiguse piirangud, mis lubavad kultuuriasutustel teoseid ilma autori nõusolekuta kasutada, on suunatud konkreetsetele olukordadele, mis ei võimalda teoste laialdast digiteerimist ja säilitamist. Enamus Euroopa riikides puudub säte, mis võimaldab raamatukogudel materjale tasuta üldsusele kättesaadavaks teha. Raamatukogudel pole seadusest tulenevat õigust teha teose digitaalne koopia internetis kättesaadavaks. Ainuke võimalus on saada teoste autoriõiguste omajatelt litsents teose digiteerimiseks ja kättesaadavaks tegemiseks. Nõusoleku saamise kaks takistust on orbeosed ja litsentsilepingute maksumus.¹⁰⁰

Digitaalsed kogud, mis sisaldavad lisaks avalikele teostele ka kehtiva autoriõigusega teosed peavad tagama teoste turvalisuse, et isikud ei kasutaks kogu teoseid ebaseaduslikult. Turvalisus tagamiseks näidatakse teose otsingu tulemusi ainult madala resolutsiooniga. Levinud on märgistuste kasutamine teostel ja teose katmine autoriõiguste omaja nimega. Viimastest variantidest on võimalik mööda hiilida kasutades fototöötlusprogramme. Kuid tänapäeva tehnoloogia lubab ka palju keerulisemaid ja kallimaid kaitsevahendeid.¹⁰¹ Euroopa kultuuri ühendav MINERVA projekti raames on intellektuaalomandi õiguste valdkonna töögrupid teinud aruande DRM (*Digital Rights Management*) teemal. DRM on tehnoloogia,

⁹⁸ R. Carr, p 152.

⁹⁹ R. Carr, p 49.

¹⁰⁰ I. Iglezakis, S. Kapidakis, T.-E. Synodinou, p 189.

¹⁰¹ R. Halford-Harrison, p 546.

mis lubab kirjastajatel ja teistel autoriõiguste omajatel kontrollida digitaaltese kasutamist pärast teose müüki. Töögrupi aruandes jõuti seisukohale, et DRM ei ole vastus digitaaltese õiguslikele ja majanduslikele probleemidele ning ei too kaasa majandusliku kasu suurenemist. Edukas süsteem ei takista teose kasutajale teose kasutust.¹⁰²

Litsentsilepingud raamatukogude ja kirjastajate vahel võivad sageli olla raamatukogude suhtes ebavõrdsed. On tavaline, et kirjastajal on lepingujärgne õigus poolte vahelise konflikti korral nõuda teosele juurdepääsu eemaldamist. Niiviisi ei ole võimalik raamatukogul oma kohustust täita ja pakkuda kasutajatele juurdepääsu informatsioonile. Sellist olukorda saaks ennetada raamatukogude personali parema väljaõppega, mis informeerib lepingulistest suhetest ja tagajärgedest. Kuid olenemata väljaõppest, ei pruugi raamatukogul olla läbirääkimistel piisavat kaalu, et mõjuvõimsa kirjastaja tingimusi muuta. Kaudne lahendus oleks seadusest tulenev õigusnorm, mis ei luba lepingutingimusi mis on raamatukogude suhtes ebasoodsad ja vastuolus autoriõiguse fundamentaalsete piirangute ning eranditega.¹⁰³ Teine võimalus on seaduses sätestatud erand, mis võimaldab raamatukogudel teoseid digiteerida ja internetis kättesaadavaks teha ilma vajamata tavapäraselt nendeks tegevusteks vastavaid õigusi. Selline regulatsioon lubab kultuuriasutustel oma teosed digitaalselt kasutajatele kättesaadavaks teha kulutamata rahalisi ressursse litsentsilepingutele. Omaette on küsimus, kas selline korraldus ei riku liialt autorite õiguste omajate huve või vajab teoste kasutamise hüvitussüsteemi.

3.2.2. Google Books kaasus

Avalike teoste, mille suhtes autoriõiguse kehtivus on lõppenud, kasutamine on tasuta. Suur hulk selliseid teoseid loob aga võimaluse majanduslikuks kasuks. Digiteerides teoseid, mis pole varem digitaalselt kättesaadavad olnud, ja neid internetis otsingusüsteemi abil kättesaadavaks tehes, omandab ärilise väärtuse. Isegi kui kogu koosneb ainult üldkasutatavatest teostest, on materjali mugav digitaalne kättesaadavus kasutaja silmis hinnaline.¹⁰⁴ Sellest tulenevalt et ole kultuuriasutused ainsad, kellel on soov digiteeritud teoseid avalikkusele nähtavaks teha, vaid huvi on ka ärilistel ettevõtetel.

¹⁰² Coordinating digitization in Europe, p 214.

¹⁰³ J.C. Fernández-Molina, p 338.

¹⁰⁴ R. Halford-Harrison, p 543.

Viimaste aastate jooksul on mitmed eraisikute projektid teinud digiteeritud materjale avalikkusele kättesaadavaks läbi interneti otsingusüsteemide. *Amazon* käivitas aastal 2003 *Search Inside Book* süsteemi, mis kuvas raamatu sisu otsimisel lehekülje, mis sisaldas otsingusõna, ning kaks eelnevat ja järgnevat lehekülge. Teoste puhul, mille osas autoriõigus kehtis, pidid autoriõiguste omajad, tavaliselt kirjastajad ise teavitama oma soovist teos otsingusüsteemi lisada. Selliselt ei esinenud *Amazon*'i digiteeritud teoste otsingusüsteemi teostamisel probleeme autoriõigusega. *Google*'i virtuaalse raamatukogu projekt tekitas aga rohkelt konflikte autoriõiguste omajatega. *Google* digiteeris valitud raamatukogude kollektsioone, sh kehtiva autoriõigusega teoseid. Kui autoriõiguste omaja ei soovinud, et tema teost *Google*'i raamatukogu programmis kasutatakse, pidi isik ise sellest teavitama. Kui kirjastaja ei andnud märku, siis ei eemaldatud selle kirjastaja teoseid *Google Books* otsingusüsteemist. Otsingusüsteem kuvab teosest otsingusõnale vastava lõigu.¹⁰⁵

Google on sõlminud mitmete raamatukogudega lepingud nende kogude digiteerimiseks. Digiteerimine viiakse läbi *Google*'i kulul ja selleks arendatud spetsiaalse tehnoloogiaga. Esialgne digiteerimisele kuuluvate raamatute arv ulatus 25 kuni 30 miljonini. *Google Books* projekti ei tohi segamini ajada *Google Publisher Partner* programmiga, mille raames kirjastajad vabatahtlikult esitavad raamatud *Google*'ile skaneerimiseks. *Publisher Partner* otsingusüsteem lubab kasutajal näha raamatust umbes nelja lehekülje jagu, eesmärgil, et see aitab isikul otsustada, kas teost osta või mitte. Oluline erinevus *Google Books* projektiga on asjaolu, et raamatut ei digiteerita enne, kui kirjastaja on seda taotlenud.¹⁰⁶

2007. aasta kevadel sõlmis Baieri Riigiraamatukogu *Google* 'iga koostöö lepingu, mille alusel Google skaneerib raamatukogu kollektsioonist 17. kuni 19. sajandi teosed, kokku üle miljoni raamatu ja ajakirja.¹⁰⁷ Digiteeritud koopiad tehakse internetis kättesaadavaks nii Baieri Riigiraamatukogu veebilehel kui ka *Google Books* otsingusüsteemis. *Google* ettevõtmisel ja tehniliste ja rahaliste ressursside abil sai võimalikuks esimene tõeliselt massiline digiteerimise projekt. Kuigi Euroopa Liit tunnustab kultuuripärandi digiteerimise vajalikkust, ei toeta ühendus rahaliselt digiteerimise ettevõtmisi, vaid oodatakse, et seda teevad liikmesriigid. Partnerlus *Google*'iga tähendas, et ettevõtte katab kõik digiteerimise kulutused.¹⁰⁸ Kuna tegu on teostega, mis on vabalt kasutatavad autoriõiguse mõistes, on digiteeritud teosed internetis

¹⁰⁵ I. Iglezakis, S. Kapidakis, T.-E. Synodinou, p 165.

¹⁰⁶ H.R. Varian. Copyright term extension and orphan works. *Industrial and Corporate Change*, Vol. 15, No. 6. Oxford University Press 2006, p 975.

¹⁰⁷ K. Ceynowa, p 19.

¹⁰⁸ K. Ceynowa, p 20.

täistekstidena kättesaadavad ja allalaetavad.

Ligikaudu 65% teostest, mida *Google* kavatseb digiteerida on läbi müüdnud. Arvestades, et autoriõigused kehtivad potentsiaalselt rohkem kui sada aastat, on väga keeruline leida teose autorit, kui näiteks teose viimane väljalase toimus 50 aastat tagasi. See on üks põhjuseid, miks *Google Books* kasutab süsteemi, mille järgi autoriõiguste omaja ise peab teada andma, kui ta ei soovi, et tema teost projektis kasutatakse.¹⁰⁹ Osadele autoriõiguste omajatele on selline süsteem lihtsalt ebamugavus, sest nad ei kavatse projektis osaleda ning seega peavad teavitama, et nende teoseid ei tohi *Google* kasutada. Orbteoste seisukohalt on aga selline süsteem otsustava tähtsusega. Nimelt orbteoste olemusest tulenevalt, saab *Google* orbteoseid probleemideta digiteerida ja otsingusüsteemis kättesaadavaks teha. Tõenäosus, et õiguste omaja välja ilmub, on olemas, kuid üsna väike. Niiviisi on *Google* leidnud mooduse rahumeelselt orbteoseid ära kasutada.¹¹⁰

Juba aastal 2005 esitasid viis kirjastajat ja USA autoriteühing (*Authors Guild* ehk AG) *Google Inc.* vastu hagi autoriõiguste rikkumises, sest ettevõttel puudus autoriõiguste omajate nõusolek *Google Books* projekti raames teoste digiteerimiseks. Vastusena alustas *Google* läbirääkimisi autoriühingu ja kirjastajate ühinguga (*Association of American Publishers* ehk AAP) saavutamaks kohtuväline kokkulepe. 28. oktoobril 2008 jõudsid pooled kokkuleppele, mis sai nime *Google Books Settlement* (GBS). Kokkuleppe järgi tähistati autorite esindatavaks AG ja kirjastajate esindajaks AAP. *Google* nõustus maksma hüvitist autoriõiguste omajatele, kelle teoseid skaneeriti, ja maksma autoritele ja kirjastajatele 63% tulust, mis teenitakse raamatute kasutamise kasu saamise eesmärgil. *Google* sai õiguse ka edaspidi projektiga liitunud raamatukogude teoseid digiteerida ja neid kättesaadavaks teha läbi tellimuse maksemudelite.¹¹¹

GBS tekitas diskussioone ka Euroopas. Saksamaa justiitsministri sõnul ei ole GBS kooskõlas Euroopa autoriõiguste põhimõtetega, sest Euroopas on tavaks nõuda autoriõiguse omaja nõusolekut enne teose digiteerimist. Liikmesriikide nõudel pidas Euroopa Liidu Komisjon kohtumise kõigi seotud pooltega. 13. novembril 2009 AG ja AAP avaldasid, et GBS kokkulepet on täiendatud. Suurima muudatuse järgi ainult autoriõiguste omajad, kes on registreerinud oma autoriõigused Ameerika Ühendriikide autoriõiguse valitsusasutuses (*US*

¹⁰⁹ H.R. Varian, p 977.

¹¹⁰ R.C. Picker. The Google Book Search Settlement: A New Orphan-Works Monopoly. *Journal of Competition Law & Economics*, Vol. 5, No. 3. Oxford University Press 2009, p 385.

¹¹¹ I. Iglezakis, S. Kapidakis, T.-E. Synodinou, p 166.

Copyright Office) või avaldanud oma raamatu Ühendkuningriigis, Austraalias või Kanadas 5. jaanuariks 2009, loetakse kokkuleppe osalisteks.¹¹² GBS kohaldub ainult teoste suhtes, mis on registreeritud Ameerika Ühendriikides enne 5. jaanuari 2009. Seega kokkulepe käib ainult teoste kohta, mis on avaldatud enne 2009. aasta esimest nädalat. Hiljem avaldatavate teoste suhtes kavatseb *Google* sõlmida vastavate kirjastustega eraldi autorilepingud, enamuses läbi *Google Partner* programmi.¹¹³

Kuna tegu on kohtu poolt tunnustatud kokkuleppega, siis annab GBS *Google*'ile orbeste osas monopoliga sarnase positsiooni. Kui *Google* oleks õigused raamatute digiteerimiseks ja kasutamiseks saanud läbi lepinguõiguse, sõlmides litsentsilepingud kirjastajate, autorite või neid esindavate ühingutega, siis ei oleks ettevõtte orbeste osas ühtegi õigust saanud. Aga tänu kohtuvaidluse ja kokkuleppe kohtulikule tunnustamisele, on *Google* omandanud vahendi orbeste liitmiseks *Google Books* projektiga.¹¹⁴

Google investeeris miljoneid *Google Books* otsingusüsteemi, sest suurfirma oli piisavalt nutikas, et mõista paberkandjal teosed ei kao lähiajal kuhugi, vaid eksisteerivad digitaalmaterjaliga koos.¹¹⁵ Täiendatud GBS võimaldab jätkuvalt *Google*'il eksklusiivselt kasutada teoseid, mis on läbi müüdnud, orbesteid ja muud moodi seaduse alusel kättesaamatud teoseid.¹¹⁶ *Google Books* juhtum annab tunnistust, et hiigelettevõtte on suurte rahaliste ressurssidega suuteline looma autoriõiguste kiuste digitaalraamatukogu samas, kui avalikud kultuuriasutused nagu raamatukogud seda üksi ei suuda teha või peavad seda tegema läbi suurettevõtete teenuste ja abiga.

3.2.3. Seadusest tulenevad regulatsioonid seoses digitaalraamatukogudega

Raamatukogud saavad teoseid piiratud määral digiteerida ilma autori nõusolekuta ja tasu maksmiseta tänu teose vaba kasutamise sättele, mis käib avalike raamatukogude, haridusasutuste, muuseumite ja arhiivide kohta. Vaba kasutuse sätted ei ole aga kõigis riikides ühesed. Regulatsioonide erinevused tulenevad lubatud reprodutseerimise eesmärgist, teostest, millele piirang kohaldub ja lubatud koopiite arvust.

¹¹² I. Iglezakis, S. Kapidakis, T.-E. Synodinou, p 166.

¹¹³ R.C. Picker, p 395.

¹¹⁴ R.C. Picker, p 386.

¹¹⁵ R. Carr, p 210.

¹¹⁶ I. Iglezakis, S. Kapidakis, T.-E. Synodinou, p 167.

Ameerika Ühendriikide 1976. aasta *Copyright Act*¹¹⁷ sätestas USA autoriõiguse seaduse paragrahvi 108, mis lubab raamatukogudel ja arhiividel teha teosest ühe koopia ja teose säilitamise või asendamise eesmärgil kolm koopiat. Eelnev regulatsioon kehtestati enne digitaaltehnoloogia tähtsuse tõusu. 1998. aasta *Digital Millennium Copyright Act*¹¹⁸ uuendas vananenud sätteid vastavalt digitaalajastu mõjudele, kuid ei toonud muutusi digiteerimise käsitluses.

Säilitamise eesmärgil teose kasutamise piirang lubab kultuuriasutustel teoseid digiteerida ja niiviisi tagada kultuurimaterjal tulevastele põlvkondadele. Riikides, kus puudub teose kasutamise piirang konkreetselt säilitamise eesmärgil, on tüüpiliselt olemas erand teost kasutada eesmärgiga asendada kadunud, hävinenud või varastatud teost. Seega on digiteerimine võimalik ainult neil nimetatud sündmuste toimumisel. Sellise sätte alusel on digitaalraamatukogu loomine väga piiratud. Ameerika Ühendriikides on lisaks eelnevalt nimetatud sündmuste toimumisele, lubatud teost kasutada ka juhul, kui teose vorm on käibelt kadunud. Iganenud vormiga teoste hulka kuuluvad teosed, mis üldjuhul vajavad säilitamist. Käibelt kadunud vormi all peetakse silmas teose formaati, mille tajumiseks vajaminevaid seadmeid ei toodeta enam või pole enam turul kättesaadavad.¹¹⁹

Euroopa Liidu liikmesriikide vahel pole kultuuriasutuste reprodutseerimise õiguse piirang ühtlustatud, sest infoühiskonna direktiivi¹²⁰ artikkel 5 lg 2 punkt c) annab liikmesriigile õiguse näha ette erandeid konkreetsete reproduktsioonide osas, mida teevad avalikud raamatukogud, haridusasutused või muuseumid või arhiivid ning mis ei ole otseselt ega kaudselt ette nähtud majandusliku või kaubandusliku tulu saamiseks. Tegu on laia sättega, mis võimaldab igal liikmesriigil nimetatud reprodutseerimise piirangut täpsemalt reguleerida.¹²¹

Eesti autoriõiguse seaduse¹²² § 19 p 3 kohaselt on lubatud teose vaba reprodutseerimine õppe- ja teaduslikel eesmärkidel motiveeritud mahus haridus- ja teadusasutustes, mille tegevus ei taotle ärilisi eesmärke. Raamatukogude jaoks on keeruline teada, kui palju õpilane või teadustöö tegija teost reprodutseerib vaba kasutuse sätte alusel ja millal on lubatud

¹¹⁷ Copyright Act of 1976. Copyright Law of the United States and Related laws Contained in Title 17 of the United States Code. 2011, p 283.

¹¹⁸ Digital Millennium Copyright Act of 1998. Copyright Law of the United States and Related laws Contained in Title 17 of the United States Code. 2011, p 287.

¹¹⁹ I. Iglezakis, S. Kapidakis, T.-E. Synodinou, p 163.

¹²⁰ Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv 2001/29/EÜ.

¹²¹ I. Iglezakis, S. Kapidakis, T.-E. Synodinou, p 162.

¹²² Autoriõiguse seadus.

„motiveeritud maht“ ületatud. Samuti ei ole tavaliselt aru saada, kas isik kopeerib teost hariduslikel või ärilistel eesmärkidel.¹²³ Selline olukord on problemaatiline, sest raamatukogu võib kanda vastutust autoriõiguse rikkumise suhtes, kui asutus lubas teose kopeerimise toimumist.¹²⁴

Autoriõiguse seaduse § 20 lg 1 lubab autori nõusolekuta ja autoritasu maksmiseta avalikul arhiivil, muuseumil või raamatukogul oma kogusse kuuluvat teost reprodutseerida, et

- 1) asendada kadunud, hävinud või kasutamiskõlbmatuks muutunud teos;
- 2) teha koopia teose säilimise tagamiseks;
- 3) asendada mõne teise avaliku arhiivi, muuseumi või raamatukogu püsikollektsiooni kuulunud teos juhul, kui see on kadunud, hävinud või muutunud kasutamiskõlbmatuks;
- 4) digiteerida kogu säilitamise eesmärgil;
- 5) teha koopia füüsilise isiku jaoks käesoleva seaduse isiklikul eesmärgil;
- 6) teha koopia kohtu- või riigiasutuse tellimusel puuetega inimeste huvide eesmärgil.

Autoriõiguse seaduse § 20 lg 4 p 1 kohaselt on autori nõusolekuta ja selle eest tasu maksmiseta avalikul arhiivil, muuseumil või raamatukogul õigus kogus olevat teost füüsilise isiku tellimusel eriseadmete kaudu kohapeal kättesaadavaks teha. Infoühiskonna direktiivi¹²⁵ artikkel 5 lg 4 p n) järgi on asutuse territooriumil asuvatel eriseadmetel lubatud kättesaadavaks teha asutuse kogusse kuuluvate teoste digiteeritud versioone. Eriseadmete all peetakse silmas asutuses asuvaid terminale. Seega pole raamatukogul õigust vaba kasutuse erandi alusel digiteeritud teost internetis kättesaadavaks teha. Direktiivis pole piiratud, et terminal võib näidata ainult eriseadme asukoha asutuse kogu teoseid. See tähendab asutuste kokkuleppel võimalust ühes raamatukogus vaadelda eriseadme abil teise asutuse kogu digitaalvormis teoseid.¹²⁶

Infoühiskonna direktiivist tulenev kultuuriasutuste reprodutseerimise erand kohaldub ainult nimetatud asutustele. Direktiivi järgi on reprodutseerimisõigus avalikel raamatukogudel, haridusasutustel, muuseumidel ja arhiividel reprodutseerimise osas, mis ei ole otseselt ega kaudselt ette nähtud majandusliku või kaubandusliku tulu saamiseks. Nimetatud teose kasutamise õigus ei kohaldu levinud tõlgenduse kohaselt asutustele, mis eksisteerivad ainult

¹²³ R. Burell, A. Coleman, p 119.

¹²⁴ Moorhouse and Angus & Robertson (Publishers) Pty v University of New South Wales, 01.01.1975. (1976) R.P.C. 151; (1975) 49 A.L.J.R. 267.

¹²⁵ Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv 2001/29/EÜ

¹²⁶ R. Burell, A. Coleman, p 144.

virtuaalselt ega ole kasutatavad füüsilises asupaigas.¹²⁷ Isikud, kes ei kuulu direktiivis sätestatud asutuste hulka, ei saa digiteerides nimetatud erandile tugineda.

Arvestades, et digiteerimine võib olla kallis ja tehniliselt keeruline, ei pruugi raamatukogul olla vajalikke rahalisi ressursse või erialasi kogemusi digiteerimise efektiivseks läbi viimiseks. Sellepärast on pakutud, et raamatukogudel võiks olla võimalus sõlmida leping avalike kultuuriasutuse reprodutseerimisõiguse kasutamiseks eraisikuga, kellel on digiteerimiseks vastavad oskused olemas. Kehtiva autoriõiguse alusel ei saa eraisikud tugineda raamatukogudele ja arhiividele loodud autori varaliste õiguste teostamise piirangule, sest tegu oleks majandusliku tegevusega, mis välistab teose vaba kasutamise. Seega ei saa näiteks *Google* nimetatud autoriõiguste piirangut kasutada oma raamatuotsingu projekti suhtes, kuna tegu on kasumile suunatud firmaga.¹²⁸

Eelnevast tulenevalt on Eesti autoriõiguse seaduse alusel teoste digiteerimine üsna piiratud. Vaba kasutuse erandi kohaselt on autoriõiguse omaja nõusolekuta ja tasuta digiteerimine lubatud vaid teatud kultuuriasutustel. Võimalus on selliselt digiteerida teoseid põhiliselt ainult asendamise või säilitamise eesmärgil ning teoste üldsusele kättesaadavaks tegemine on varaline õigus, millest asutused ei ole üleüldse vabastatud. Digiteerimine puhtalt teose digitaalse kasutamise võimaldamise eesmärgil vajab autoriõiguste omajalt vastavat nõusolekut reprodutseerimiseks. Seega ei hõlbusta kehtiv regulatsioon digitaalraamatukogude loomist ega materjalide kättesaadavust digitaalkeskkonnas.

3.3. Orbteosed

3.3.1. Orbteose mõiste

Orbteosed on teosed, mille autoriõiguste omajat pole võimalik tuvastada või teosed, mille autoriõiguste omajaga pole võimalik kontakteeruda. Mõlemal juhul on võimatu saada luba teose kasutamiseks. Suur osa orbteostest on vanemad muusika lindistused, ajaloolised pildid, fotod, novellid, ajakirjade artiklid ja muu kirjandus, mida ei saa kasutada, sest autoriõiguste omajaga pole võimalik ühendust saada.¹²⁹

¹²⁷ I. Iglezakis, S. Kapidakis, T.-E. Synodinou, p 164.

¹²⁸ I. Iglezakis, S. Kapidakis, T.-E. Synodinou, p 164.

¹²⁹ C.L. Borgman. *Scholarship in the digital age: information, infrastructure, and the Internet*. USA, 2007, p 108.

Seega võib kokkuvõtlikult öelda, et orpteos on

- teos, mille autoriõiguste omajat pole võimalik tuvastada.
- teos, mille autoriõiguste omajaga pole võimalik kontakteeruda.

Inglise keeles kasutatakse orpteoste kirjeldamiseks terminit *orphan works*, mis sõna-sõnalt tähendab orvuks jäänud teost.

Orpteosed tekivad, kui autoriõiguste omajat pole võimalik tuvastada – dokumendil puudub autorinimi, autor on surnud või juriidiline isik, kellele autoriõigused kuulusid, on lõppenud ning õiguste järglane on teadmata. Juhul kui on autoriõiguste omajat on võimalik tuvastada võib probleeme tekkida temaga kontakteerumisel. Teosel võib olla küll tuvastatav autorinimi, kuid puuduvad muud viited kontaktandmete kohta. Juhul kui autoriõiguste omajale on päring saadetud, kuid viimane ei vasta ning muul moel pole võimalik ühendust võtta, võib tegu olla orpteosega.¹³⁰

Enne kui isik pöördub autoriõiguste omaja poole eesmärgiga kasutusluba saada, tuleks veenduda, kas teos on üldse autoriõiguse kaitse all. Üldiselt tuleks eeldada, et iga teos on autoriõiguse kaitse objektiks. Autoriõiguse kaitse kaotab tavaliselt kehtivuse 70 aasta pärast teose autori surma. Seega tuleb kirjanduse, kunsti või teaduse valdkonda kuuluva teose kasutamise soovi korral esimesena välja selgitada, kas ja kellele kuulub autoriõigus. Kui teoses ei väljendu, kes on autoriõiguste omaja, siis tuleks teha kõik selleks, et välja selgitada teose autor või autoriõiguste omaja. Kui autorit või autoriõiguste omajat välja selgitada ei õnnestu, on soovitatav teost mitte kasutada. Andmete tuvastamise võimatus või raskendatus ei muuda teose kasutamist seaduspäraseks.

Autori tuvastamine võib aga oodatust palju keerulisem olla ja seda eriti, kui teos pole enam müügil olev. Hinnangute järgi on ainult kaks protsenti kõigist autoriõigustega kaitstud teostest müügil saadaval. Aastal 1930 avaldati Ameerika Ühendriikides kirjastuste poolt 10 027 raamatut. Aastaks 2001 olid neist kõigest 174 veel müümisel. Ühendkuningriigi rahvusraamatukogu *British Library* hindab orpteoste osa 40% kõigist avaldatud teostest. *British Library* viis läbi uuringu, mis seisnes autoriõiguste omajate nõusoleku saamises helisalvestiste digiteerimiseks. Tulemused näitasid, et kahesajast helisalvestisest poolte õiguste omajaid polnud võimalik tuvastada.¹³¹ Orpteoste arvu näol pole tegu tühise numbriga,

¹³⁰ C.L. Borgman, p 108.

¹³¹ HM Treasury. Gowers Review of Intellectual Property. London, 2006, p 69.

vaid nende osakaal on arvestatavalt suur. Teoste arv, mis on aktiivselt tootmises ja müügis, on suhteliselt väike võrreldes kõigi teostega, mis on turul kunagi olnud. Müügist välja langenud teoste autoriõiguste omajaid on tavaliselt raskem üles leida kui müügil olevate teoste õiguste omajaid. Kuna müügile jäävate teoste arv on alati palju väiksem avaldatud teoste hulgas, võib eeldada orbeoste arvu pidevat suurenemist.

On loomulik, et mida vanem teos on, seda keerulisem on üldjuhul autori määramine. Autori tuvastamise probleem pole aga ainult omane vanematele teostele. Paljud teosed nagu näiteks fotod ja muud pildid, mis on digiteeritud kujul internetikeskkonnas saadaval, on ilma märgistusega, kellele autoriõigused kuuluvad. Kolmandad isikud kopeerivad ja kasutavad neid teoseid ilma õiguste omajat tuvastamata. Vajadusel eemaldatakse autoritähiseid ning saadetakse teosed ringlusesse tagasi ilma lisamata kellele autoriõigused kuuluvad.¹³² Seega tekib probleeme autoriõiguste omaja tuvastamisega nii uuemate kui vanemate teoste puhul. Eriti soodustab orbeoste tekkimist internetikeskkond, kus materjale levitakse kergekäeliselt ja sageli ilma autoritähiseta. Probleemiks on paljude kasutajate suhtumine ja teadmatuus seoses teoste markeerimise vajalikkusega.

Autoriõiguse seaduse järgi on teose autoriks isik, kes on teose loonud. Sellest tulenevalt ei saa juriidiline isik teose autor olla, sest loominguline tegevus on omane vaid füüsilisele isikule.¹³³ Autoriõigused tekivad algselt teose autorile, kuid need võivad kuuluda ka teistele isikutele, sealhulgas juriidilistele isikutele.

Autoriõiguse kuuluvus võib vahetuda isikute vahel seaduse, lepingu või pärimise teel. Isikud, kes võivad olla autoriõiguste omajad, on järgmised:

- 1) autor ise
- 2) mitu autorit ühiselt
- 3) tööandja
- 4) audiovisuaalse teose ehk filmi produtsent
- 5) füüsiline või juriidiline isik, kelle initsiatiivil ja juhtimisel loodi kollektiivne teos
- 6) autori pärija
- 7) isik kellele autor autorilepingu alusel loovutab oma õigused või annab loa ehk litsentsi
- 8) riik seaduses otseselt ettenähtud juhtudel¹³⁴

¹³² J.C. Ginsburg, Recent developments in US copyright law: part I – “orphan” works. Columbia Law School, 2008, p 4.

¹³³ K. Kurisoo, jt. Intellekuaalne omand. Äripäev, 2009, lk 34.

¹³⁴ K. Kurisoo, jt, 52.

Seega ei pruugi orbeose kasutamiseks ainuüksi autori tuvastamisest piisata, kui teose autoriõigused võivad kuuluda kolmandale isikule. Selleks, et teost kasutada, on vaja litsentsi autoriõiguste omajalt. Tuleb silmas pidada, et autoriõiguste omaja ning autor ei ole alati sama isik.

3.3.2. Raskused orbeoste digiteerimisel

Orbeos loob probleemi isikule, kes soovib teost uuesti avaldada, selle põhjal uusi teoseid luua või muul ärilisel eesmärgil kasutada, sh teose digiteerimine.¹³⁵ Probleem orbeoste kasutamisega on võimatus saada kasutusluba. Kui on kasutatud teost ilma selleks vajamineva nõusolekuta ning autoriõiguste omaja ilmub hiljem välja, siis saab ta nõuda tsiviilõiguslike kaitsevahendite kohaldamist.

Oma õiguste kaitseks saab autoriõiguste omaja nõuda:

- 1) varalise ja mittevaralise kahju hüvitamist
- 2) teose või autoriõigusega kaasnevate õiguste objekti õigusvastase kasutamise lõpetamist
- 3) edasisest rikkumisest hoidumist
- 4) teose või autoriõigusega kaasnevate õiguste objekti õigusvastase kasutamise teel saadu väljanõudmist
- 5) teose või autoriõigusega kaasnevate õiguste objekti taastamist esialgsel kujul
- 6) teose või autoriõigusega kaasnevate õiguste objekti koopia muutmist spetsiifiliste õiguslike vahenditega
- 7) piraatkoopia konfiskeerimist ja hävitamist¹³⁶

Seega on orbeost kasutada sooviv isik sunnitud teose kasutamist vältima või vastasel juhul riskeerima õiguskaitsevahendite rakendamisega tema vastu.

Eelnevalt nimetatud nõuete esitamine on välistatud, kui autoriõiguste omaja on andnud teisele isikule nõusoleku oma teost kasutada. Nõusolek saadakse, kui autori loovutab oma õigused teisele isikule või annab määratud õiguste teostamiseks isikule litsentsi. Õiguste loovutamise loobub autor oma varalistest õigustest teosele ning nende uueks omajaks saab teine isik. Litsentsi andmise korral kuuluvad õigused jätkuvalt autorile, aga teisel isikul on litsentsilepingus määratletud mahus õigus teost kasutada.¹³⁷ Orbeoste puhul on aga nõusoleku saamine keskmisest keerulisem või sootuks võimatu. Sellest tulenevalt võib isiku tahe orbeost kasutada ära langeda, kuigi materjal võis isiku jaoks olulist informatsiooni sisaldada.

¹³⁵ J.C. Ginsburg, p 2.

¹³⁶ H. Pisuke. Autoriõiguse alused, lk 32-33.

¹³⁷ K. Kurisoo, jt, lk 48.

Järelikult toob orbteose seisund endaga kaasa teose kasutamise vältimise. Eelkõige on orbteosed tõsiseks probleemiks teoste digiteerimisel. Mõistliku lahenduse puudumisel on raskendatud massiline digiteerimine ja internetisisene ligipääs orbteostele.¹³⁸ Ilma kasutusloata ei tohi üldjuhul teoseid ei reprodutseerida ega kättesaadavaks teha. Seega ilma litsentsita orbteoste avaldamine internetis tähendaks samuti autoriõiguste rikkumist. Massilise digiteerimise puhul orbteoste eraldamine teistest teostest on tülikas ja nende digiteerimine eesmärgitu, sest nende levitamine ja kasutamine on ebaseaduslik.

Selleks, et luua suurt ja põhjalikku digitaalset raamatukogu, on vaja leida lahendus orbteoste probleemile. Digiteerimise projektid on piiratud ja neid ei saa läbi viia ilma riskeerimata autoriõiguse rikkumist. Aastal 2005 käivitas Euroopa Liidu Komisjon digitaalse raamatukogu strateegia i2010, et Euroopa kultuuripärand internetis kättesaadavamaks teha. Järgneval aastal Komisjon soovitas liikmesriikidel vastu võtta õiguslikke lahendusi orbteoste probleemi kõrvaldamiseks. Aastaks 2011 olid aga ainsateks riikideks, mis omasid mingisugust orbteoste kohast seadusandlust, Taani, Soome, Ungari, Rootsi, Prantsusmaa ja Ühendkuningriik.¹³⁹ Vajadus ühtse üleeuroopalise orbteoste regulatsiooni järele on jätkuvalt alles. (Euroopa Liidu direktiivi 2012/28 orbteoste teatavate lubatud kasutusviiside kohta on käsitletud käesoleva töö peatükis 4.3.)

Orbteose ebaseaduslik kasutamine on riskantne, sest teadmata autoriõiguste omajat, pole võimalik veenduda, et õiguste omaja ei ilmu välja ega esita autoriõiguse rikkumise tõttu nõuet. Probleem ei piirdu lihtsalt õiguste omaja või järglase leidmisega. Autoriõiguste omaja tuvastamine ja leidmine on keeruline, kuna ajaloo jooksul on muutunud riigid ja nende piirid, firmad on ühinenud ja lagunened. Asjakohase lepingu või muu autoriõigusi puudutava informatsiooni leidmine võib olla ebamõistlikult kulukas ning kokkuvõttes ei pruugi pingutusi väärt olla.¹⁴⁰

Orbteoste puhul pole kindlasti tegu teostega, mis on kasutuskõlbmatud ega ebavajalikud. On olemas mitmeid näiteid raamatutest, mis on muutunud populaarseks alles pärast autoriõiguste lõppemist. Tihti on dokumentaalfilmide loojad pidanud tõdema, et vanade filmide

¹³⁸ M. Ricolfi et al. Final Report on Digital Preservation, Orphan Works, and Out-of-Print Works. Digital Libraries, 2008, p 10.

¹³⁹ E. Rosati. The Orphan Works Directive, or throwing a stone and hiding the hand. Journal of Intellectual Property Law & Practice, Vol. 8, No. 4. Oxford University Press 2013, p 304.

¹⁴⁰ A. Vetulani. The Problem of Orphan Works in the EU. European Commission, 2008, p 7.

autoriõiguste omajate otsimine on võimatu, sest õigused kuuluvad mitmele omajale, kellele tuvastamine pole võimalik.¹⁴¹ Seega pole orbteoste näol tegu teostega, mida keegi kasutada ei soovi. Orbteoste kasutamise võimatus tähendab paljudele isikutele olulise informatsiooni kasutamata jätmist ning takistab potentsiaalse tulu saamist.

Nagu eelnevalt mainitud, takistab orbteoste kasutamist eelkõige autoriõiguse kaitse. Teoste autoriõigused ei kehti aga tähtajatult, vaid lõppevad pärast määratud aja möödumist pärast teose autori surma. Berni konventsioon nägi üldreeglina autoriõiguste kehtivuse tähtjaks ette autori eluaega ning 50 aastat pärast autori surma. Euroopa Liidu Parlamendi ja Nõukogu direktiiv 2006/116/EÜ autoriõiguse ja sellega kaasnevate õiguste kaitse tähtaja kohta pikendas liikmesmaades seda tähtaega 70 aastani alates autori surmast (artikkel 1 lg 1).¹⁴² Eesti seadusesse lisati euroreegel alates 2000. aasta jaanuarist.¹⁴³

Direktiiv 2006/116/EÜ sätestab, et teoste, mille autor on anonüümne või on kasutanud varjunime, mida pole võimalik isikuga seostada, autoriõiguse kaitse kehtib 70 aastat alates avaldamist või loomisest (kui pole avaldatud). Kui autori isik on teada, siis arvutatakse 70 aastat alates viimase surmast. Direktiiv ei puuduta otseselt küll orbteoste probleemi, kuid lubab anonüümsete või varjunimega autorite teoste puhul arvutada kindla kuupäeva, millal autoriõiguse kaitse lõppeb. See aga ei lahenda orbteose probleemi. Isikul on ainult teada, millal orbteose autoriõiguse kaitse kehtivus lõppeb, kuid ta ei saa jätkuvalt teost kasutada enne 70 aasta möödumist alates teose avaldamisest või loomisest. Selleks, et teost kasutada enne 70 aasta möödumist, tuleb autori või autoriõiguste omaja isik ja kontaktandmed tuvastada, et taotleada teose kasutusluba.¹⁴⁴

Kui muuseum või mõni muu kultuuriasutus tahab vanemat teost digiteerida ja võimaldada teistele isikutele võrgusisest ligipääsu sellele, peab asutus ennekõike arvestama, et autoriõiguse kaitse kehtib 70 aastat pärast autori surma. Järelikult on paljud teosed, mis pärinevad 20.sajandi esimesest poolest, veel autoriõigus kaitse all. Euroopa Parlamendi ja Nõukogu infoühiskonna direktiivi¹⁴⁵ autoriõiguse ja sellega kaasnevate õiguste teatavate aspektide ühtlustamise kohta infoühiskonnas ei näe ette otsest lahendust orbteoste probleemile. Direktiivi järgi on Euroopa Liidu liikmesriikidel õigus kehtestada erandeid, mis

¹⁴¹ HM Treasury, p 70.

¹⁴² Euroopa Parlamendi ja nõukogu 12.12.2006. a direktiiv 2006/116/EÜ autoriõiguse ja sellega kaasnevate õiguste kaitse tähtaja kohta – ELT L 372, 27.12.2006, lk 12-18.

¹⁴³ H. Pisuke. Autoriõiguse alused, lk 44.

¹⁴⁴ A. Vetulani, p 8.

¹⁴⁵ Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv 2001/29/EÜ.

lubaksid kultuuriasutustel digiteerida autoriõigusega kaitstud teoseid mittetuluteenimise ja põhiliselt nende säilitamise eesmärgil. Seega on võimalik neil eesmärkidel orbeoste digiteerimine kultuuriasutuste poolt, kuid teoste avalikustamine ja ligipääsu lubamine mitte.¹⁴⁶

Orbeoste põhiline probleem digiteerimisel on kasutusloa saamine. Orbeose autoriõiguste omajaga pole võimalik kontakteeruda ja seepärast on võimatu viimase nõusolekut saada. Ilma litsentsita pole aga teose kasutamine autoriõiguse kohaselt lubatud. Autoriõiguste omaja saab kasutada õiguskaitsevahendeid ebaseadusliku kasutaja vastu. Sellest tulenevalt on orbeoste kasutamine riskantne ning mitte soovitatav. Tegu on olukorraga, kus teos on olemas, kuid selle kasutamine pole võimalik. Selline olukord on kasutaja ja ühiskonna seisukohalt ebaefektiivne. Seetõttu on põhjendatud antud probleemile lahenduse otsimine.

¹⁴⁶ A. Vetulani, p 7.

4. Lahendusvõimalused digiteerimise autoriõiguslikele probleemidele

4.1. Lahendus muutmälu salvestamise probleemile

Andmete salvestus muutmälus on osa arvutisüsteemi kasutamise protsessist. Ajutiste koopiate tekkimine sellisel viisil on paratamatu. Kehtiva õiguse definitsiooni kohaselt tekib ajutine koopia reprodutseerimisel, mis toimub tehnilise protsessi lahutamatu ja olulise osana ning mille eesmärk on vahendada teose edastamist võrgus kolmandate isikute vahel või teha võimalikuks teose või autoriõigusega kaasnevate õiguste objekti seaduspärane kasutamine ning millel puudub iseseisev majanduslik eesmärk (§ 18¹ lg 1).¹⁴⁷

Esiteks ütleb kehtiv regulatsioon, et ajutine reprodutseerimine on autoriõiguse mõistes reprodutseerimine, ajutine koopia on reprodutseerimisõiguse mõistes koopia. Kuigi õiguslikult on ajutine reprodutseerimine määratletud kui autoriõiguslik reprodutseerimine, on seadusandja siiski näinud vajalikuks ajutist reprodutseerimist eraldi tavalisest reprodutseerimist defineerida. Järelikult on ajutine reprodutseerimine erinev tavapärasest reprodutseerimist, õiguslikult eristatakse ajutist koopiat püsivast koopiast. Teiseks, kehtiv autoriõigus lubab seaduses defineeritud ajutisele reprodutseerimisele vastavat kopeerimist ilma autori nõusolekuta ja tasu maksmata. Seaduses määratletud tingimustele vastav ajutine koopia piirab autoriõiguste omaja varalise õiguse teostamist. Ajutiste koopiate suhtes on vastu võetud reprodutseerimisõiguse erand, et arvuti kasutamisega ei kaasneks pidev autoriõiguse rikkumine.

Ajutise reprodutseerimise õiguslik määratlus on kirjeldav ja tingimuslik. Reprodutseerimine on ajutine, kui see toimub seaduses sätestatud viisil ja eesmärgil. Regulatsioon sellisel kujul on pigem üldine, sest puuduvad reprodutseerimise protsessi täpsustavad tehnilised või ühikulised kriteeriumid. Autoriõiguse rikkumist ajutiste digitaalkoopiate tegemise osas saaks välistada ka kvantitatiivsete kriteeriumite põhjal: ajaline kriteerium ehk kui kaua ajutine koopia säilib virtuaalmälus ning mahuline kriteerium ehk kui suurt osa teosest säilitatakse mälus enne selle asendamist järgmise osaga. Igal juhul tuleb kontrollida kopeerimise eesmärki ning veenduda, et reprodutseerimise näol on tegu vahepealse protsessiga.¹⁴⁸

Inglismaa kohtukaasus *Meltwater* (käsitletud peatükis 3.1.) annab mõista, et ajutise reprodutseerimise regulatsioon ei ole probleemideta ja üheselt arusaadav. Segadust tekitavad

¹⁴⁷ Autoriõiguse seadus.

¹⁴⁸ Z. Efroni, p 218.

eelkõige tingimused „tehnilise protsessi lahutamatu ja oluline osa“ ning „puudub iseseisev majanduslik tähtsus“. Samuti võib olla määravaks iga juhtumi asjaolud: kopeerimistehnika automaatse protsessi iseloom, kasutaja teadmine reprodutseerimise toimumisest, võimalus teose kasutamiseks ilma reprodutseerimiseta, jms.¹⁴⁹ Tõlgendamine on kahtlemata üks oluline osa õigust. Absoluutselt üheselt mõistetav ajutise reprodutseerimise õiguslik definitsioon ei pruugi teema keerulisust arvestades üldse võimalik olla. Siin kohal seab käesoleva töö autor kehtiva regulatsiooni kahtluse alla. Infoühiskonna direktiivi kohaselt hõlmab erand toiminguid, mis võimaldavad vahemällu salvestada. Ajutise reprodutseerimise erandi eesmärk on võimaldada arvutisüsteemis digitaalteoste kasutamine ja selleks on piiratud mittealaliste digitaalsete koopiade suhtes reprodutseerimise ainuõiguse teostamine. Piirangut analüüsid nähtub, et tegu on laia erandiga, mis potentsiaalselt rakendub enamus juhtudel arvutisüsteemi või interneti vahendusel digitaalteost kasutades. Kas ajutise koopia käsitlemine kui reprodutseerimise ainuõiguse objekt on üldse põhjendatud?

Eelnevalt kirjeldatu põhjal leiab käesoleva töö autor, et tasub esitada küsimus, kas reprodutseerimine on õige mõiste, mida digitaalkeskonna valdkonnas kasutada seoses autoriõigustega. Arvestades kuidas arvutid ja internet töötab, on informatsiooni ja andmete pidev ja ajutine kopeerimine hädavajalik protsess, mille käsitlemine autori varalise õigusena pärsib digitaalkeskonna kasutamist ja interneti töökorda. Ajutise reprodutseerimise käsitlemine autori varaliste õiguste väliselt ei kahjustaks autoriõiguste omajat oluliselt enam kui seda teeb kehtiv regulatsioon. Koopiad ei ole püsivad ning ajutise koopia looja asukoha ja isiku kindlaks tegemine ei ole autoriõiguste omajale lihtne ega tasuv ettevõtmine.

Nõusolekuta kopeerimine ei pruugi autoriõiguste omajat üldse kahjustada. Kui isik teeb teosest tosin koopiat ja hoiab neid oma sahtlis, siis ei teki teose autorile ega kirjastajale majanduslikku kahju, sest isik ei ole levitanud teost ega selle koopiaid. Seega kahju ei seisne teose reprodutseerimises, vaid selle kättesaadavaks tegemises.¹⁵⁰

Autoriõiguste omajad saavad oma õigusi digitaalteoste ajutise reprodutseerimise osas jätkuvalt kaitsta üldsusele kättesaadavaks tegemise õigusega. Eesti AutÕS § 13 lg 9 sätestab õiguse teose üldsusele kättesaadavaks tegemisele ühe autori varalise õigusena. Täpsemalt on tegu teose üldsusele kättesaadavaks tegemisega sellisel viisil, et isikud saavad teoseid kasutada nende poolt individuaalselt valitud kohas ja ajal. Isik, kes soovib autoriõigusega

¹⁴⁹ Z. Efroni, p 246.

¹⁵⁰ B. Lu, p 489.

kaitstud teost digitaalselt näiteks internetis kättesaadavaks teha, peab eelnevalt sõlmima autori või kirjastajaga vastava autorilepingu üldsusele kättesaadavaks tegemise õiguse osas. Arvestades, et kasutajad võivad selliselt kättesaadavaks tehtud teost ilma reprodutseerimisõiguse rikkumise ohuta lugeda, on sellest tulenevalt tõenäoline üldsusele kättesaadavaks tegemise litsentsi tasu suuruse märkimisväärne tõus.

Esitatud lahendus võib tunduda äärmuslik. Kuid võrreldes digiteeritud teost trükiteosega, on kehtiva õiguse järgi digitaaltese kasutamine koopia olemuse tõttu keerulisem. Paber kandjal raamatu lugemiseks ei ole vaja eraldi õigust. Skaneeritud raamatu lugemine eeldab aga vahemälu salvestamise tõttu reprodutseerimisõigust. Reprodutseerimisõigus kontrollib digitaalse materjali kasutamist. Selline kontroll ei ole vajalik, vaid ainult takistab digitaalühiskonna tööd. Väga harva esitab autorõiguse omaja nõude autoriõiguse rikkumises ajutise koopia loojale. Nagu eelnevalt mainitud sai, ei ole kasutaja isiku ega asukoha otsimine lõppkokkuvõttes autorile ja kirjastajale mõistlik teguviis. Pole kahtlust, et digitaaltehnoloogia areneb juba lähiaastatel veelgi ja koos sellega kasvab ka digitaalinformatsiooni osakaal ja tähtsus. Autoriõigus peab arvestama nii autori kui üldsuse huve. Ajutiste koopiate vabastamine reprodutseerimisõiguse alt ei ole käesoleva töö autori arvates äärmuslik lahendus, vaid efektiivseim viis õiguslikult rahuldada digitaalse infoühiskonna vajadusi.

4.2. Lahendus digitaalraamatukogude probleemile

Digitaaltehnoloogia kasutuse suurenemisega väheneb analoogteoste tähtsus. Analoogvormis teoste loomine ei kao täielikult tõenäoliselt kunagi, kuid arvestades tänapäeva infoühiskonna suunda saab nende tähtsus ja osakaal ainult väheneda. Asutused ja firmad arendavad digitaalseid süsteeme, et vähendada ja asendada paberimajandust ning kiirendada ja lihtsustada informatsiooni vahetust. Üha enam toiminguid saab teha elektrooniliselt läbi interneti. Teoste kättesaadavus digitaalselt on tänapäeva kasutajale oluline hüve.

Raamatukogud on informatsioonikeskused, kus raamatud, artiklid ja muud trükised moodustavad suure ja mitmekesise teoste valiku, millele on kasutajal ligipääs. Arvestades, et raamatukogudel on olemas ligipääs paljudele teostele ning asutuse eesmärk on infokandjate kogumine, säilitamine ja kättesaadavaks tegemine lugejaile, on loomulik, et raamatukogud soovivad oma kogusid digiteerida. Digiteerimine toob vana materjali uude keskkonda. Eesti autoriõiguse seaduse kohaselt on avalikul arhiivil, muuseumil või raamatukogul õigus oma

kogusse kuuluvat teost reprodutseerida, et asendada kadunud, hävinud või kasutamiskõlbmatuks muutunud teos või teha koopia teose säilimise tagamiseks. Kuna digiteerimine on reprodutseerimine, siis kuuluks neil nimetatud juhtudel teose skaneerimine samuti erandi alla. Nimetatud juhtudel kohaldub erand aga ainult juhul, kui ei ole võimalik omandada teose uut koopiat (§ 20 lg 2).¹⁵¹ Antud teose vaba kasutamise erand on nimetatud tingimuste tõttu ebaefektiivne aitamaks raamatukogudel oma kogusid digiteerida.

Autoriõiguse seaduses on vaba kasutamise erandite hulgas mainitud ka õigust digiteerida kogu säilitamise eesmärgil (§ 20 lg 1 p 4).¹⁵² Selline regulatsioon lubab avalikul arhiivil, muuseumil või raamatukogul oma kogu teoseid ilma autori varaliste õiguste pärast muretsemata digiteerida, kuid seda ainult säilitamise eesmärgil. Asutusel ei ole õigust autoriõiguste omajate nõusolekuta teoseid digiteerida eesmärgiga luua digitaalkogu, mis võimaldab kasutajatele ligipääsu digitaalsetele teostele. Asutusel puudub ka õigus digiteeritud teosed üldsusele kättesaadavaks teha.

Lahenduseks on arhiivide, muuseumite ja raamatukogude osas vaba kasutamise erandi laiendamine. Nimetatud asutustele peab määrama lisaks kehtivatele teose kasutamise õigustele ka võimalused teoste digiteerimiseks ja üldsusele kättesaadavaks tegemiseks. Uue regulatsiooni kohaselt oleks asutusel autori nõusolekuta ja autoritasu maksmiseta õigus oma kogu teoseid digiteerida ja internetis asutuse koduleheküljel üldsusele kättesaadavaks teha eesmärgiga kogu digitaalselt kättesaadavaks tegemine asutuse kasutajatele.

Nimetatud lahendus piirab selgelt autoriõiguste omaja varaliste õiguste teostamist. Järgmiseks tuleb kontrollida, kas pakutud vaba kasutuse säte on põhjendatud. Vaba kasutuse sätted on olemas selleks, et reguleerida autoriõigust. Vaba kasutus korraldab ja võimaldab teose kasutuse ühiskonna jaoks. Vaba kasutust ei peaks vaatlema kui alamat autori ainuõigustele, vaid kui orientiiri, mille järgi määrata autori õiguste piire.¹⁵³ Ajastul, mil tehnoloogia kiiresti areneb, esitavad ühiskonna standardid väljakutse autoriõiguste omajate õigustele seoses teoste kasutamisega. See, mida ühiskond nõuab ja ootab, ei ole kindlaks määratud, vaid võib aja jooksul muutuda.¹⁵⁴

¹⁵¹ Autoriõiguse seadus.

¹⁵² Autoriõiguse seadus.

¹⁵³ S. Collins. Digital Fair: Prosumption and the fair use defence. Journal of Consumer Culture, Vol. 10, No. 1. Sage Publications, 2010, p 45.

¹⁵⁴ S. Collins, p 46.

Tänapäeva ühiskonna elurütm juhib digitaaltehnoloogia areng. Raamatukogude roll ja kasutajate vajadused on sellest tulenevalt muutunud. Pakutud regulatsiooni näol on tegu erandjuhuga, mis ei ole vastuolus teose tavapärase kasutamisega. Samuti aitab selline lahendus kultuuriasutuste moderniseerimisele kaasa ning säilitab nende tähtsuse digitaalühiskonnas. Selleks, et teose vaba digiteerimine ja üldsusele kättesaadavaks tegemine põhjendamatult autori seaduslikke huve ei kahjustaks, on tarvis õiguste piiramisega vastavat hüvitussüsteemi. Autori ja kirjastaja võimalus tasu saada võiks sarnaneda teoste laenutamise (§ 13³) ja reprograafilise reprodutseerimise (§ 27¹) hüvitamisega läbi Autorihüvitusfondi.¹⁵⁵

4.3. Lahendus orbeoste probleemile

Orbeoste probleem digiteerimisel on kasutusloa saamine teose reprodutseerimiseks. Orbeosed on teosed, mille suhtes autoriõigused potentsiaalselt kehtivad. Sellest tulenevalt on orbeoste digiteerimiseks vajalik autoriõiguste omaja nõusolek saada. Kehtiva õiguse kohaselt on orbeoste seaduslik digiteerimine võimalik füüsilisel isikul isikliku kasutamise (§ 18 lg 1) ning teaduslikel, hariduslikel, informatsioonilistel ja õigusemõistmise (§ 19) eesmärkidel. Samuti on orbeoste digiteerimine lubatud avalikul arhiivil, muuseumil ja raamatukogul oma kogu säilitamise eesmärgil (§ 20 lg 1). Kõikidel muudel juhtudel pole autoriõiguse seaduse kohaselt orbeoste digiteerimine lubatud.¹⁵⁶

Eraldi vajavad esile toomist rahvaloominguteosed, sest sarnaselt orbeosega pole rahvaloominguteose puhul võimalik leida või tuvastada loomingu autorit või autoriõiguste omajat. Rahvaloominguteosed ei ole aga käsitletavad orbeostena, sest autoriõiguse seaduse § 5 järgi ei kaitsta autoriõigusega rahvaloominguteoseid. Seega on rahvaloomingu igasugune kasutamine ja levitamine vaba ning ei nõua teose autoriõiguste omaja nõusolekut.¹⁵⁷ Nimetatud regulatsioon võiks olla eeskujuks orbeoste ühele võimalikule käsitlemisele – erinormi abil saaks orbeoste kasutamise sarnaselt rahvaloominguteostega muuta autori varaliste õiguste kaitse väliseks. Erinevalt rahvaloominguteostest on orbeoste määratlemine tunduvalt keerulisem ning autoriõiguste omajate näol oleks tegu isikutega, kelle õigused jäetakse põhjendamatult arvestamata, kui nende teostele ei kohaldata autoriõiguste seadust varaliste õiguste osas.

¹⁵⁵ Autoriõiguse seadus.

¹⁵⁶ Autoriõiguse seadus.

¹⁵⁷ H. Pisuke. Autoriõiguse alused, lk 23.

Seaduslik regulatsioon orbeoste osas eeldab orbeoste autoriõiguslikku defineerimist. 2013. aasta Eesti õiguskeelesõnaraamatu järgi on orbeos teos, mille autoriõiguste omanik ei ole teada.¹⁵⁸ Lähtuvalt käesoleva töö peatükis 3.3.1. kirjeldatust, loetakse orbeoseks lisaks teostele, mille autoriõiguste omajat pole võimalik tuvastada ka teoseid, mille autoriõiguste omajaga pole võimalik kontakteeruda.

2012. aasta oktoobris võttis Euroopa Liidu Parlament ja Nõukogu vastu direktiivi 2012/28 orbeoste teatavate lubatud kasutusviiside kohta. Liikmesriigid peavad direktiivi siseriiklikult üle võtma 2014. aasta 29. oktoobriks.¹⁵⁹ Direktiivi artikkel 2 lg 1 järgi on teos või fonogramm orbeos, kui ei ole tuvastatud ühtegi teosele või fonogrammile õigusi omavat isikut või kui tuvastamisest hoolimata ei ole ühtegi õiguste omajat leitud vaatamata sellele, et (vastavalt artiklile 3) on läbi viidud ja dokumenteeritud õiguste omajate hoolikas otsing. Direktiivis määratletud asutused nagu avalikud raamatukogud, haridusasutused, muuseumid, arhiivid ja filmi- või audiopärandi säilitamisega tegelevad asutused, võivad orbeoseid reprodutseerida digiteerimise, kättesaadavaks tegemise, indekseerimise, kataloogimise, säilitamise või taastamise eesmärgil. Nimetatud asutustel on samuti õigus orbeoseid üldsusele kättesaadavaks teha (direktiivi artikkel 6 lg 1).

Juhul, kui direktiivis nõutud hoolika otsingu tulemusel teose autoriõiguse omajat ei tuvastata, võib raamatukogu teost probleemideta digiteerida ja seejärel üldsusele kättesaadavaks teha näiteks internetis asutuse kodulehel. Selliselt võimaldab direktiiv orbeoste kasutamise digitaalkogude projektides, mida loovad direktiivis nimetatud asutused. Kuigi üheks direktiivi loomise ajendiks olid seaduse konfliktid digiteerimise projektidega nagu Google Books, ei soodusta direktiivi sätted äriettevõtteid.¹⁶⁰ Erasisikud ei saa direktiivi sätetele tugineda ning äriliste digiteerimisprojektide jaoks on orbeos jätkuvalt probleem.

Oluline direktiivi mõiste on „hoolikas otsing“. Direktiivi artikkel 3 lg 1 kohaselt peab iga potentsiaalse orbeose suhtes läbi viima heas usus hoolika otsingu, milleks kasutatakse kõnealuse teose ja muu kaitstud objekti kategooriale vastavaid kohaseid allikaid, mis on liikmesriigi poolt määratud. Otsing tuleb viia läbi enne teose kasutamist.

Autoriõiguse omaja otsing võib sisaldada kirjastajate ja pärijatega kontakteerumist,

¹⁵⁸ Eesti õiguskeele sõnaraamat 2013. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus 2013.

¹⁵⁹ Euroopa Parlamendi ja nõukogu 25.10.2012. a direktiiv 2012/28/EL orbeoste teatavate lubatud kasutusviiside kohta – ELT L 299, 27.10.2012, lk 5-12.

¹⁶⁰ E. Rosati, p 308.

olemasoleva teose päritolu uurimist, vastavates ajakirjades kuulutamist, autoriõiguste omajate andmebaaside ja raamatukogude kataloogide kontrollimist. Otsing sõltub teosest, kuid nõuab tüüpiliselt teadmisi, oskusi ja kogemusi, mis keskmisel õpetlasel või teadlasel puuduvad. Lihtsast internetiotsingust ei pruugi piisata, et leida vajalik informatsioon autoriõiguste omaja kohta.¹⁶¹ Direktiivi artikkel 6 lg 5 kohaselt näevad liikmesriigid ette ka õiglase hüvitise teose õiguste omajale orbeose staatuse tühistamise korral. Liikmesriikidel on vabadus määrata, millistel asjaoludel hüvitist makstakse.

Kokkuvõtlikult ei ole direktiivi regulatsioon väga detailne, vaid pigem üldine. Selle asemel, et luua üleliiduline ühtne orbeoste seadusandlus, on suurem roll liikmesriikidel, kes peavad ise välja selgitama, kuidas konkreetselt direktiivisätteid üle võtta. Samuti on direktiivi nõrkuseks regulatsioonist äriettevõtete välja jätmine: teoste digiteerimise äri seisukohalt on Euroopa Liit hetkel vähem atraktiivsem kui Ameerika Ühendriigid. Euroopa Liit vajab jätkuvalt regulatsiooni, mis võimaldab ka eraisikutel orbeoste kasutamise.¹⁶²

Selleks, et orbeoste kasutamist eraisikutel õiguslikult lubada, on üheks lahenduseks spetsiaalsele riigiorganile määrata kohustus kontrollida, kas teose suhtes on piisav otsing läbi viidud. Kui isik on suuteline tõendama, et hoolikas otsing on läbi viidud, siis määrab riigiorgan talle loa teost kasutada. Kui kasutusluba on seadusega volitatud riigiorgani poolt väljastatud, ei vastuta isik enam ebapiisava otsingu eest, vaid riik. Riigipoolne organ on kohustatud kontrollima, kas isiku pingutused teose autoriõiguste omaja leidmiseks olid piisavad või mitte.

Kanada autoriõiguse seaduse järgi on spetsiaalsel autoriõiguse riigiorganil (*Copyright Board*) õigus väljastada taotlejale teose kasutusluba, kui teos on avaldatud kirjastuse poolt ja taotleja pole suutnud autoriõiguste omajat leida. Kanada mudel lubab taotluse rahuldamise korral omanikuta teost kasutada ja kaitseb taotlejat järgnevate süüdistuste eest autoriõiguse rikkumises suhtes, kuid samas annab võimaluse autoriõiguste omajal kasutustasu nõuda.¹⁶³ Kanada autoriõiguse seaduse artikkel 77 lõige 1 lubab isikul pöörduda *Copyright Board*'i poole, kui ta soovib litsentsi avaldatud teose kasutamiseks. Kasutusloa taotlemiseks peab isik olema teinud mõistlikul määral jõupingutusi teose autoriõiguse omaja otsimiseks. Kui isiku

¹⁶¹ M. Kendall. The Copyright problems of 'Orphan Works' for University Lecturers and Researchers. *Legal Information Management*, Vol. 10, No. 3. Cambridge University Press 2010, p 160.

¹⁶² E. Rosati, p 309.

¹⁶³ M. Ricolfi, jt, p 12.

katsed õiguste omajat leida tulemusi ei too, on tal õigus litsentsi taotleda.¹⁶⁴ Kui autoriõiguse omaja peaks pärast litsentsi andmist välja ilmuma, siis artikkel 77 lõike 3 kohaselt on teose autoriõiguse omajal õigus isikult litsentsitasu nõuda, mis on sätestatud kasutusloas. Isiku keeldumise korral on autoriõiguse omajal õigus pöörduda tasu saamise eesmärgil kohtusse. Nimetatud kasutusmaksu nõudmise õigus lõppeb viie aasta möödudes alates litsentsi kehtivuse lõppemise kuupäevast.¹⁶⁵ Puuduste poole peal on taotlusprotsessi maksumus ning ajaline venivus. Taotluste läbivaatamine võtab aega ning vastava organi ülalpidamine tähendab riigile lisakulutusi.¹⁶⁶

Kui autoriõiguste omaja peaks välja ilmuma, siis on kasutusloa saanud isik kohustatud talle teose kasutustasu maksma. Summa on määratletud litsentsilepingus ning selle nõudeõigus lõpeb viis aastat pärast litsentsi kehtivuse lõppemist. Niiviisi on riigiorgani poolt määratud kindel summa, kui palju võib autoriõiguse omaja nõuda hüvituseks, ja poolte vahel ei tohiks tekkida vaidlusi ega ebamõistlike nõuded. Võlgniku keeldumine kasutustasu maksmisest annab autoriõiguste omajale aluse kohtusse pöördumiseks.

Lahendusmudel, kus puudub riigipoolne organ, on kogu vastutus kasutaja kanda. Isik, kes soovib orbeest kasutada, peab tegema piisava otsingu teose autoriõiguste omaja isiku tuvastamiseks. Vaidluse korral peab kasutaja olema suuteline tõendama, et tema heas usus tehtud pingutuste tulemusel ei olnud võimalik autoriõiguste omajat tuvastada või viimasega kontakteeruda. Seega on orbeose kasutamine lubatud, kuid seda kasutaja enda vastutusel. Arvestades, et isik on otsustanud kasutada just teost, milleks on potentsiaalselt orbeos, on ta eelduslikult valmis tegema pingutusi teose autoriõiguste omaja leidmiseks ning otsingu dokumenteerimiseks. Kui otsing on piisav ja läbiviidud heas usus, siis ei ole kasutaja autoriõigust rikkunud. Nimetatud mudel peab sisaldama ka regulatsiooni, mis sätestab milline on tasu teose kasutamise eest juhul, kui autoriõiguste omaja pärast teose kasutamist välja ilmub.

Sarnane lahendus on arutlusel olnud Ameerika Ühendriikide 2006. aasta autoriõiguse seaduseelnõus, mille eesmärgiks oli vähendada kasutaja vastutust, kui viimane on mõistlikul määral autoriõiguste omajat tuvastada või leida püüdnud. Kui teost kasutanud isik on nõusoleku saamise nimel püüdnud autoriõiguste omajaga kontakteeruda, siis ei ole õiguste

¹⁶⁴ D.W.K. Khong, Orphan Works, Abandonware and the Missing Market for Copyrighted Goods. International Journal of Law and Information Technology Vol. 15 No. 1. Oxford University Press, 2007, p 75.

¹⁶⁵ Copyright Act of Canada. Revised Statutes of Canada, 1985.

¹⁶⁶ D.W.K. Khong, p 75.

omajal õigust esitada autoriõiguste rikkumise nõudeid kasutaja vastu.¹⁶⁷ Eriline on asjaolu, et kasutaja peab olema suuteline tõestama, et hoolikas otsing on toimunud. Selline tõendamise kohustus nõuab kasutajalt otsingu tõendusmaterjali säilitamist. Määratlemata on jäetud „mõistliku otsingu“ termin. Antud mudeli puhul on leitud, et kohus teeb otsuse, kas oli tegu vajaliku otsinguga või mitte. Juhul kui autoriõiguste omaja välja ilmub ja hüvitust nõuab, on kasutaja kohustatud seda rahaliselt ka pakkuma. Rahalise hüvituse nõudmine pole õigustatud, kui teost ei kasutatud äri- või majandustegevuses.¹⁶⁸

Kirjeldatud lahendused on eelkõige mõeldud eraisikutele, kes soovivad ühte või valitud arvu orbeoseid äriliselt kasutada. Isik teeb mõistlikud pingutused teose autoriõiguste omaja üles leidmiseks, jäädvustab otsinguprotsessi ning saab seejärel asuda teose kasutama ilma riskimata, et tema vastu saab autor või kirjastaja kahjunõudeid esitada. Erinevalt riigipoolse organiga lahendusvariandist, ei nõua isikupoolse vastutusega mudel riigieelarvet lisakulutusi.

Kehtiva autoriõiguse seaduse kohaselt võivad raamatukogud orbeoseid digiteerida kogu säilitamise eesmärgil, kuid mitte eesmärgiga orbeoseid üldsusele digitaalselt kättesaadavaks teha. Orbeoste direktiivi¹⁶⁹ kohaselt on orbeose üldsusele kättesaadavaks tegemine raamatukogul lubatud, kuid eeldab iga orbeose osas hoolika otsingu läbi viimist. Raamatukogu, mille kogu sisaldab väga suurt hulka orbeoseid, jaoks ei ole direktiivi regulatsioon parim, sest väga paljude orbeoste autoriõiguste omajate tuvastamine võib olla asutusele liiga kulukas ettevõtmine. Kultuuriasutuste seisukohalt on efektiivseim lahendus käesoleva töö peatükis 4.2. pakutud regulatsioon, mis võimaldab arhiividel, muuseumitel ja raamatukogudel autori nõusolekuta ja autoritasu maksmiseta oma kogu teoseid digiteerida ja internetis asutuse koduleheküljel üldsusele kättesaadavaks teha eesmärgiga kogu digitaalselt kättesaadavaks tegemine asutuse kasutajatele. Nimetatud regulatsioon hõlmab kõiki asutuse kogusse kuuluvaid teoseid, kaasarnvatud orbeoseid.

¹⁶⁷ HM Treasury, p 17.

¹⁶⁸ A. Vetulani, p 12.

¹⁶⁹ Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv 2012/28/EL.

KOKKUVÕTE

Käesoleva magistritöö eesmärgiks on uurida digiteerimise õiguslikke probleeme kaasajal ning nendest lähtuvalt anda ülevaade digiteerimise seaduslikust käsitlest Euroopa Liidus ja Ameerika Ühendriikides. Samuti on eesmärgiks hinnata ja analüüsida, kuidas kehtiv Eesti autoriõigus tuleb toime digiteerimise probleemidega ning teha ettepanekuid kehtiva regulatsiooni puuduste lahendamiseks.

Autor esitas kaks hüpoteesi:

Esimene hüpotees – kehtiv Euroopa Liidu autoriõigus ei vasta tänapäeva digitaalkeskonna kasutaja vajadustele. Kaasaja ühiskonna vajadused on viimase aastakümne jooksul niivõrd palju kasvanud, et hetkel kehtiv autoriõigus ei rahulda keskmise digitaalkeskonna kasutaja soove ja õigustatud ootusi. Lisaks takistab kehtiv autoriõigus praegu juba olemasoleva tehnoloogia maksimaalset kasutamist.

Teine hüpotees – Kehtiv Euroopa Liidu autoriõigus ei lahenda digiteerimise probleeme. Orbteoste direktiiv on samm õiges suunas, kuid jääb ulatuselt väheseks, et kõiki orbteose probleeme lahendada. Ajutise reprodutseerimise kui tehnilise toimingu regulatsioon ei ole piisavalt selge ja töö autori arvates on selle õiguslik korraldus ebavajalik. Vaba kasutuse sätted ei võimalda raamatukogudel oma teoseid digiteerida üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil ega digiteeritud teoseid üldsusele kättesaadavaks teha.

Mõlemad hüpoteesid said töös kinnitatud.

Digiteerimine on tänapäeval levinud informatsiooni salvestamise viis. Digiteerimist ja digiteeritud teoste kasutamist arvutikeskkonnas reguleerib autoriõigus. Igasugune digitaalne kopeerimine, sh digiteerimine on reprodutseerimine autoriõiguse tähenduses ja üldjuhul eeldab autoriõiguste omaja nõusolekut. Üldsuse huvid on digitaalse tehnoloogia esiletõusuga märgatavalt kasvanud ning digitaalkeskonna õiguslik regulatsioon peab vastama infoühiskonna vajadustele.

Töös käsitletud kolm digiteerimise probleemi on järgmised: Kas digiteeritud teose kasutamisega kaasnevat ajutist kopeerimist peaks käsitlema reprodutseerimisena autoriõiguse tähenduses? Kellele ja millistel tingimustel lubada digitaalraamatukogude loomine? Kuidas õiguslikult võimaldada orbteoste digiteerimine? Järgnevalt on kirjeldatud vastavalt magistritöö uurimuse tulemustele iga probleemi sisu, kehtiva autoriõiguse puudusi seoses

antud probleemi käsitlemisel ning käesoleva töö autori poolt välja pakutud lahendusi Eesti ja Euroopa Liidu regulatsioonide täiendamiseks.

Esimene digiteerimise probleem seisnes teose ajutises reprodutseerimises. Digiteeritud teoste lugemine eeldab teose ajutist kopeerimist kasutatava arvutisüsteemi muutmälus. Andmete salvestus muutmälus on osa arvutisüsteemi kasutamise protsessist ja seega ajutiste koopiade tekkimine sellisel viisil on paratamatu.

Ameerika Ühendriikide autoriõiguse järgi sõltub reprodutseerimise lugemine ajutiseks või püsivaks teose koopia „fikseeritusest“. Teos on fikseeritud, kui see on piisavalt püsiv, et võimaldada teose tajumist, reprodutseerimist või muu moel edastamist mööduvast ja ajutisest perioodist kauem. USA õiguspraktika kohaselt vastab arvutisüsteemi mälus salvestatud teose informatsioon koopia mõistele, sest see on fikseeritud ja mh on võimalik seda korduvalt reprodutseerida. Ameerika Ühendriikides loetakse arvutisüsteemi muutmälus loodavad ajutised koopiad reprodutseerimise õiguse alla kuuluvateks.

Euroopa Liidu ja Eesti õiguse kohaselt käsitletakse ajutist kopeerimist samuti autoriõigusliku reprodutseerimisena. Ajutiste koopiade tarvis reprodutseerimisõiguse erand on loodud, et arvuti kasutamisega ei kaasneks pidev autoriõiguse rikkumine. Tegu on mitme tingimusega ja tugevalt piiritletud erandiga, mis ei ole üheselt selge kehtestatud õiguses, vaid nõuab põhjalikumalt selgitamist ka kohtupraktikas.

Käesoleva töö autor arvates ei ole ajutise kopeerimise kuulumine autoriõigusliku reprodutseerimisõiguse alla põhjendatud. Arvestades, kuidas arvutid ja internet töötab, on informatsiooni ja andmete pidev ja ajutine kopeerimine hädavajalik protsess, mille käsitlemine autori varalise õigusena pärsib digitaalkeskonna kasutamist ja interneti töökorda. Ajutise reprodutseerimise käsitlemine autori varaliste õiguste väliselt ei piiraks autoriõiguste omajat oluliselt enam kui seda teeb kehtiv regulatsioon. Koopiad ei ole püsivad ning ajutise koopia looja asukoha ja isiku kindlakstegemine ei ole autoriõiguste omajale niikuinii lihtne ega tasuv ettevõtmine.

Magistritöö autori poolt pakutud lahendus probleemile on lõpetada ajutiste koopiade õiguslik käsitlemine reprodutseerimisõiguse objektidena. Autoriõiguste omajad saavad oma õigusi jätkuvalt kaitsta üldsusele kättesaadavaks tegemise õigusega. Autoriõigust rikub isik, kes ilma nõusolekuta teost digitaalselt levitab. Puudub vajadus hetkel kehtiva ajutise reprodutseerimise

erandõigus järele.

Teine digiteerimise probleem on seotud raamatukogude olukorraga – raamatukogud soovivad oma kogu teoseid digiteerida ja üldsusele kättesaadavaks teha ning raamatukogu kasutajad soovivad teoseid digitaalselt enda valitud asupaigas lugeda. On olemas nõudlus digitaalkogude järele, kuid raamatukogude jaoks on massiline digiteerimine äärmiselt kallis ettevõtmine.

Ameerika Ühendriikide autoriõigus võimaldab raamatukogudel ja arhiividel teha oma kogu teosest ühe koopiat ja teose säilitamise või asendamise eesmärgil kuni kolm koopiat. Niiviisi on neil asutustel võimalus teoseid digiteerida nimetatud eesmärkidel. Lisaks on lubatud teost kopeerida ka juhul, kui teose vorm on käibelt kadunud. Käibelt kadunud vormi all peetakse silmas teose formaati, mille tajumiseks vajaminevaid seadmeid ei toodeta enam või pole enam turul kättesaadavad. Seega on digitaalraamatukogude loomise võimalused Ameerika Ühendriikide avalikel asutustel üsna piiratud.

Euroopa Liidu õiguse kohaselt on teatud kultuuriasutustel luba oma kogu teoseid säilitamise eesmärgil ilma autoriõiguste omaja nõusolekuta ja tasu maksmata reprodutseerida. Seega on digiteerimine lubatud ainult säilitamise eesmärgil ning isegi siis pole digiteeritud teoste kättesaadavaks tegemine ilma autoriõiguste omaja nõusolekuta lubatud. Mõistagi on see probleem ainult nende teostega, mille autori õigused ei ole ajaliselt raugenud. Asutustel ei ole ressursse, et sõlmida kõigi teoste osas vastavad litsentsilepingud teose digiteerimiseks ja üldsusele kättesaadavaks tegemiseks.

Lahenduseks oleks vaba kasutamise erandi laiendamine arhiivide, muuseumite ja raamatukogude sihipärasele tegevusele: lisaks praegu kehtivatele teose vaba kasutamise õigustele tuleks anda neile ka teoste digiteerimise ja digiteeritud teoste üldsusele kättesaadavaks tegemise õigus. Uue regulatsiooni kohaselt oleks asutusel autori nõusolekuta õigus oma kogu teoseid digiteerida eesmärgiga need asutuse kasutajatele digitaalselt kättesaadavaks teha ja õigus teosed internetis asutuse koduleheküljel üldsusele kättesaadavaks teha.

Pakutud vaba kasutuse erand vastab infoühiskonna ja tänapäeva kasutaja vajadustele. Selleks, et teose vaba digiteerimine ja üldsusele kättesaadavaks tegemine põhjendamatult autori seaduslikke huve ei kahjustaks, on tarvis õiguste piiramisega vastavat hüvitussüsteemi. Autori

ja kirjastaja võimalus tasu saada võiks sarnaneda teoste laenutamise ja reprograafilise reprodutseerimise hüvitamise süsteemile.

Kolmas digiteerimise probleem tuleneb orbeoste olemusest. Orbeosed on teosed, mille autoriõiguste omajaga pole võimalik kontakteeruda. Kuna orbeoste suhtes on autoriõigused potentsiaalselt kehtivad, on orbeoste digiteerimiseks vaja autoriõiguste omaja nõusolekut. Seega isik, kes soovib orbeost digiteerida või muul moel kasutada, ei saa seda õiguslikult teha.

Euroopa Liidu direktiiv orbeoste teatavate lubatud kasutusviiside kohta võimaldab määratletud avalikel asutustel, sh raamatukogudel, oma kogude orbeoseid digiteerida üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil. Samuti on neil õigus orbeosed üldsusele kättesaadavaks teha. Eelduseks on asutuse poolt läbi viidud hoolikas otsing teose autoriõiguste omaja tuvastamiseks. Raamatukogude jt volitatud asutuste suurte digiteerimisprojektide tarvis kõigi orbeoste autorite või autoriõiguste omajate hoolikas otsing on tõenäoliselt tülikas ja aeganõudev protsess, kuid vähemalt on neil seaduslik võimalus orbeoseid digiteerida ja üldsusele kättesaadavaks teha.

Orbeoste direktiivi õigustatud subjektide hulgast on välja jäetud eraisikud: orbeoste vaba kasutuse sättele saavad tugineda vaid määratletud asutused. Käesoleva töö autor pakub kaks lahendusmudelit eraisikutele orbeoste kasutamise võimaldamiseks.

Esimene lahendusmudel on spetsiaalse riigiorгани määramine, kellel on õigus eraisikule väljastada luba orbeost kasutada. Luba väljastatakse ainult juhul, kui isik on suuteline tõendama, et hoolikas autoriõiguste omaja otsing on läbi viidud. Teises lahendusmudelis puudub lubav riigiorgan, kogu autoriõiguslik vastutus jääb orbeose kasutaja kanda. Kui isik soovib orbeost kasutada, peab ta läbi viima hoolika otsingu ja seejärel võib ta teost kasutada. Kui teose autoriõiguste omaja välja ilmub, peab kasutaja olema suuteline tõendama, et on heas usus viinud läbi piisavalt põhjaliku otsingu. Kui ta seda tõendada ei suuda, loetakse isik autoriõiguste rikkujaks.

SUMMARY. Digitization of works and its actual copyright problems

Digitization is the conversion of analog signal into digital. This is usually achieved by scanning a work, be it on paper, a photograph, etc. into digital format. The digitization process normally involves the use of either a digital camera or scanner, resulting in the creation of a digital file. As technology and the needs of users have advanced, digitization has become a very popular method for using analog materials in the digital age.

As digitization is still a fairly new method of copying works, there are problems utilizing it effectively because of copyright restrictions. The problems are a result of copyright law that is copy-centric and was originally created for regulating works in analog format. Today the interest of the public and the needs of the average user have evolved and in order to fulfill those needs and interests there might be a need to make certain changes to the way copyright is regulated.

Nowadays digital reproduction has become an everyday part of the average user's life. The common work process of computer systems is based on digital copying. In order to function and fulfill typical commands a computer creates temporary copies of information. The described temporary copying is treated by copyright law as reproduction. Accessibility to works in digital format is a growing need of today's user. Thanks to digitization technology the dream of large scale digital libraries is possible, but for public libraries the creation of such a project is expensive and complicated. There is also the problem of orphan works which cannot be digitized or made accessible by the public.

The first purpose of this master's thesis is to research to contemporary legal problems of digitization and in that light give an overview of how digitization is regulated by law in the European Union and the United States of America. The second purpose is to analyze and evaluate how the current Copyright Act of Estonia handles the problems of digitization and also make suggestions on how to improve the regulation.

This research paper was written using theoretical and qualitative methods of study. The research was based on written texts and the used sources were books of the field of law, domestic acts of law, the European Union law, judicial decisions, articles by experts of intellectual property, international treaties and conventions.

The first problem of digitization involves temporary reproduction. In order to read digitized works the used computer system has to make a temporary copy of the digitized work. Temporary reproduction is necessary for viewing digitized works.

In the USA the reproduction right is based on the fixation of the copy. Fixation exists when the copy is sufficiently permanent or stable to permit it to be perceived, reproduced or otherwise communicated for a period of more than transitory duration. According to the practice of law a temporary copy inside the computer system is fixed enough to be copied. This means that the temporary copies made by computer systems are in the USA deemed legally as reproductions.

The European Union and Estonian law also treats temporary copying as reproduction, but there is a copyright exception regarding temporary copies. Although the exception's purpose is to minimize the breach of copyright law while use computers and browsing the web, the regulation itself is narrow and has many conditions. The application of such the exception may not be the same in different jurisdictions.

The author of this master's thesis finds that temporary reproduction should not be treated as reproduction under copyright law. Because of the way the internet and computers work, temporary reproduction is necessary and handling it as reproduction under copyright only hinders the use of digital technology and the flow of information.

The author of this paper believes the solution to this problem is to allow temporary reproduction without limits. The authors and publishers will still be able to protect their interests licensing rights to make their works accessible by public, but they will not own any direct rights which allow them to stop the user from reading their work online.

The second problem of digitization is the situation with cultural institutions which are unable to digitize collections and make available digitized works online. Such digitization projects are too expensive for public institutions like libraries.

The copyright law of the USA allows libraries and archives to make a single copy of a work and for preservation or replacement purposes three copies. Digitization projects based on those conditions are not very effective as they do not allow for large scale reproduction and accessibility.

In the European Union certain cultural institutions have the right to digitize their collections for preservation purposes without payment and right holder's permission. Libraries can use this copyright exception only to digitize for preservation purposes. There is also no exception for allowing the right of making of digitized works available to the public. This means libraries and other institutions that wish to digitize works that are still under copyright must obtain the necessary licenses. Public institutions do not have the required resources to afford licensing at such a large scale.

The solution would be to extend the copyright exception to allow libraries, archives and libraries to be allowed to digitize and make publically available works from their collections free of cost and without required to have permission from the author or publisher. This regulation serves foremost the interests of the public and the need of the libraries and their users. The proposed solution would also need entail an adequate compensation system for the used works rights holders, one similar to the compensation arrangements for lending of works and reprographic reproduction.

The third problem of digitization is caused by orphan works. Orphan works are copyright protected works which rights holders cannot be identified or contacted, rendering the use such as digitization of such works legally impossible because there is no way to obtain the necessary license for digitization.

There is a directive of the European Union that has been adopted with the sole purpose of enabling the use of orphan works to public cultural institutions. The directive allows certain institutions like libraries to digitize orphan works and make them available digitally on the condition that the institution carries out a "diligent search" for the rights holder. The directive does not grant private persons any solution on how to use orphan works.

The first solution which would allow private persons to use orphan works requires a special government body which has the authority to grant licenses for the use of orphan works. A license can only be obtained if the person has completed a diligent search. The second solution involves no specific government body and is instead centered on the user's liability. The user has to carry out a diligent search and after doing that has the right to use the orphan work. In case the work's right holder later appears then the user has to prove that the search was carried out sufficiently and in good faith. If one is unable to do so he is liable for breach of copyright.

KASUTATUD KIRJANDUS

1. Astle, P.J., Muir, A. Digitization and preservation in public libraries and archives. *Journal of Librarianship and Information Science*, Vol. 34, No. 2. Sage Publications, 2002
2. Bingham, A. The Digitization of Newspaper Archives: Opportunities and Challenges for Historians. *Twentieth Century British History*, Vol. 21, No. 2. Oxford University Press 2010.
3. Borgman, C. L. *Scholarship in the digital age: information, infrastructure, and the Internet*. The MIT Press, 2007.
4. Burrell, R., Coleman, A. *Copyright Exceptions: The Digital Impact*. Cambridge University Press 2006.
5. Carr, R. *The Academic Research Library in a Decade of Change*. Oxford: Chandos Publishing 2007.
6. Ceynowa, K. Mass Digitization for Research and Study: the digitization strategy of the Bavarian State Library. *IFLA Journal*, Vol. 35, No. 1. Sage Publications 2009
7. Chowdhury, A. R. The future of copyright in India. *Journal of Intellectual Property Law ja Practice*, Vol. 3, No. 2. Oxford University Press 2008
8. *Collective Management in Reprography*. WIPO & IFFRO 2005.
9. Collins, S. Digital Fair: Prosumption and the fair use defence. *Journal of Consumer Culture*, Vol. 10, No. 1. Sage Publications 2010
10. *Coordinating digitisation in Europe: Progress report of the National Representatives Group: coordination mechanisms for digitisation policies and programmes 2003*. Rome: Minerva Project 2004.
11. Davis, R. The Digital Dilemma: Intellectual property in the Information Age. *Communications of the ACM*, Vol. 44, No. 2. ACM 2001.
12. Dimock, R. E., Punniyamoorthy, S. Digital technology: its impact on copyright law and practice in North America. *Journal of Intellectual Property Law & Practice*, Vol. 1, No. 13. Oxford University 2007.
13. *Eesti õiguskeele sõnaraamat 2013*. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus 2013.
14. Edwards, L. et al. Framing the consumer: Copyright regulatsioon and the public. *Convergence: The International Journal of Research into New Media Technologies*, Vol. 19, No. 1. Sage Publications 2012
15. Efroni, Z. *Access-Right: The Future of Digital Copyright Law*. Oxford Scholarship Online 2010.
16. Fernández-Molina, J. C. Licensing agreements for information resources and copyright limitations and exceptions. *Journal of Information Science*, Vol. 30, No. 4. Sage Publications 2004

17. Ganley, P. Digital copyright and the new creative dynamics. *International Journal of Law and Information Technology*, Vol. 12, No. 3. Oxford University 2004.
18. Gayer, A. O. Shy. *Copyright Enforcement in the Digital Era*. CESifo Economic Studies, Vol. 51, 2-3. Munich: Ifo Institute for Economic Research 2005.
19. Ginsburg, J. C. Recent developments in US copyright law: part I – “orphan” works. Columbia Law School 2008.
20. Ginsburg, J.C., Ricketson, S. *International Copyright and Neighbouring Rights. The Berne Convention and beyond*. Second edition, Volume 1. Oxford Press 2006.
21. Gladney, H. M. *Preserving Digital Information*. Berlin: Springer 2007.
22. Gooding, P. Mass digitization and the garbage dump: The conflicting needs of quantitative and qualitative methods. *Literary and Linguistic Computing*, Vol. 28, No. 3. Oxford University Press 2012
23. Gooding P., Terras, M., Warwick, C. The myth of the new: Mass digitization, distant reading and the future of the book. *Literary and Linguistic Computing*, Vol. 28, No. 4. Oxford University Press 2013
24. Halford-Harrison, R. Creation and enforcement of rights in digitized versions of public domain artwork. *Journal of Intellectual Property Law & Practice*, Vol. 6, No. 8. Oxford University 2011.
25. HM Treasury. *Gowers Review of Intellectual Property*. London 2006.
26. Iglezakis, I., Kapidakis, S., Synodinou, T.-E. *E-Publishing and digital libraries*. New York: Information Science Reference 2011.
27. *Intellectual property and the national information infrastructure. The report of the working group on intellectual property rights*. Information Infrastructure Task Force 1995.
28. Kendall, M. The Copyright problems of ‘Orphan Works’ for University Lecturers and Researchers. *Legal Information Management*, Vol. 10, No. 3. Cambridge University Press 2010.
29. Khong, D.W.K. Orphan Works, Abandonware and the Missing Market for Copyrighted Goods. *International Journal of Law and Information Technology* Vol. 15 No. 1. Oxford University Press 2007.
30. Kurisoo, K. jt. *Intellekutaalne omand*. Äripäev 2009.
31. Lee, S. *Digital Imaging, A Practical Handbook*. London: Facet Publishing 2002.
32. Lu, B. Reconstructing copyright from 'copy-centric' to 'dissemination-centric' in the digital age. *Journal of Information Science*, Vol. 39, No. 4. Sage Publications 2013.
33. National Research Council Staff. *Digital Dilemma: Intellectual property in the Information Age*. Washington, DC: National Academies Press 2000
34. Nõmper, A., Tikk, E. *Informatsioon ja õigus*. Tallinn: Juura 2007.

35. Picker, R. C. The Google Book Search Settlement: A New Orphan-Works Monopoly. *Journal of Competition Law & Economics*, Vol. 5, No. 3. Oxford University Press 2009.
36. Pisuke, H. *Autoriõiguse alused*. Tallinn: KPMS & Partnerid 2006.
37. Pisuke, H. *Moral Rights of Author in Estonian Copyright Law*. *Juridica International*, VII. University of Tartu Press 2002.
38. Ricolfi, M et al. *Final Report on Digital Preservation, Orphan Works, and Out-of-Print Works*. Digital Libraries 2008.
39. Rosati, E. The Orphan Works Directive, or throwing a stone and hiding the hand. *Journal of Intellectual Property Law & Practice*, Vol. 8, No. 4. Oxford University Press 2013.
40. Silverman, I. Do copies made while browsing infringe? *Journal of Intellectual Property Law ja Practice*, Vol. 8, No. 9. Oxford University Press 2013
41. Stokes, S. *Digital Copyright: Law and practice*. Portland, Oregon: Hart Publishing 2009
42. *Study on Reproduction Rights Organisations (RROs) in European countries*. IFRRO Secretariat 2005.
43. Terras, M. Digital curiosities: resource creation via amateur digitization. *Literary and Linguistic Computing*, Vol. 25, No.4. Oxford University Press 2010.
44. Varian, H. R. Copyright term extension and orphan works. *Industrial and Corporate Change*, Vol. 15, No. 6. Oxford University Press 2006.
45. Vetulani, A. *The Problem of Orphan Works in the EU*. European Commission 2008.
46. *WIPO Intellectual Property Handbook: Policy, Law and Use*. WIPO Publication 2004.

Kasutatud õigusaktid

1. *Autoriõiguse seadus – Riigi Teataja I* 1992, 49, 615 ... RT I, 14.06.2013, 5.
2. *Berni kirjandus- ja kunstiteoste kaitse konventsioon – Riigi Teataja II* 1994, 16, 49.
3. *Copyright Act of 1976*. Copyright Law of the United States and Related laws Contained in Title 17 of the United States Code. United States Copyright Office, 2011.
4. *Copyright Act of Canada*. Revised Statutes of Canada, 1985. – <http://laws-lois.justice.gc.ca/eng/acts/C-42> (25.04.2014)
5. *Digital Millennium Copyright Act of 1998*. Copyright Law of the United States and Related laws Contained in Title 17 of the United States Code. United States Copyright Office, 2011.
6. *Euroopa Parlamendi ja nõukogu 12.12.2006. a direktiiv 2006/116/EÜ autoriõiguse ja sellega kaasnevate õiguste kaitse tähtaja kohta – ELT L 372, 27.12.2006, lk 12-18.*

7. Euroopa Parlamendi ja nõukogu 22.05.2001. a direktiiv 2001/29/EÜ autoriõiguse ja sellega kaasnevate õiguste teatavate aspektide ühtlustamise kohta infoühiskonnas - EÜT L 167, 22.06.2001, lk 10 (eestikeelne: ptk 17, kd1, lk 230-239).
8. Euroopa Parlamendi ja nõukogu 25.10.2012. a direktiiv 2012/28/EL orbeoste teatavate lubatud kasutusviiside kohta – ELT L 299, 27.10.2012, lk 5-12.
9. Intellektuaalomandi õiguste kaubandusaspektide leping. Riigi Teataja II 1999, 22, 123.
10. Maailma Intellektuaalse Omandi Organisatsiooni autoriõiguse leping. Genf: WIPO 1996.
11. Võlaõigusseadus – Riigi Teataja I, 29.11.2013, 4 ... RT I 2001, 81, 487.

Kasutatud kohtuotsused

1. Moorhouse and Angus & Robertson (Publishers) Pty v University of New South Wales, 01.01.1975. (1976) R.P.C. 151; (1975) 49 A.L.J.R. 267.
2. EKo 16.07.2009, C-5/08, *Infopaq International A/S vs. Danske Dagblades Forening*.
3. Newspaper Licensing Agency Ltd and others v Meltwater Holding BV and others, 27.07.2011. (2011) EWCA Civ 890; (2012) Bus. L.R. 53.

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Johann-Kristjan Varik,

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose „Teoste digiteerimine ja selle aktuaalsed autoriõiguslikud probleemid“,

mille juhendaja on Mario Rosentau,

1.1.reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;

1.2.üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.

2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.

3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tartus, **05.05.2014**